

Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Journal of Sakarya University Faculty of Theology

ISSN: 2146-9806 | e-ISSN: 1304-6535

Cilt/Volume: 21, Sayı/Issue: 40, Yıl/Year: 2019 (Aralık/December)

**Türk-Alman Evliliklerinde Yaşanılan Problemler ve Başa Çıkma
Yöntemleri (Dini-Kültürel Farklılıklar Bağlamında)**

*Difficulties in Turkish-German Marriages and Coping Strategies
(in the Context of Religious-Cultural Differences)*

Abdualmüttalip Baycar

Dr. Arş. Gör., Sakarya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Sosyolojisi Ana Bilim
Dalı. - Dr. Res. Asst., Sakarya University, Faculty of Theology, Sociology of Religion.

abaycar@sakarya.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-2659-7760>

Makale Bilgisi – Article Information

Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi/ Research Article

Geliş Tarihi/Date Received: 17/09/2019

Kabul Tarihi/Date Accepted: 04/12/2019

Yayın Tarihi/Date Published: 15/12/2019

Atıf/Citation: Baycar, Abdualmüttalip. "Türk-Alman Evliliklerinde Yaşanılan Problemler ve Başa Çıkma Yöntemleri (Dini-Kültürel Farklılıklar Bağlamında)". *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 21/40 (2019): 377-414. <https://doi.org/10.17335/sakaifd.621015>

İntihal: Bu makale, *iThenticate* yazılımı ile taranmış ve intihal tespit edilmemiştir.
Plagiarism: This article has been scanned by *iThenticate* and no plagiarism detected.

Copyright © Published by Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi – Sakarya University Faculty of Theology, Sakarya/Turkey.

Türk-Alman Evliliklerinde Yaşanılan Problemler ve Başa Çıkma Yöntemleri (Dini-Kültürel Farklılıklar Bağlamında)*

Öz

II. Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye'den Almanya'ya doğru başlayan işçi göçü neticesinde Türklerin zamanla Alman toplumunda daha çok görünür olmaya ve Almanlarla ilişki kurmaya, arkadaş olmaya ve onlarla evlilikler yapmaya başladığı görülmektedir. Federal İstatistik Dairesi'nin açıkladığı istatistiğe göre 2012 yılında yabancılarla evli olan 683.000 Alman erkeğin %12'si Türk kadınlarıyla, yabancı erkeklerle evli olan 545.000 Alman kadının %18'i Türk erkekleriyle evlidir. 2018 istatistiklerine baktığımızda, Alman erkeklerin %12'si Türk kadınlarla, Alman kadınların ise %17'si Türk erkeleriyle evlidir. Tüm bu istatistikler yıllar içerisinde Alman bireylerin Türklerle evlilik oranlarında paralel bir artış yaşandığını göstermektedir. Bu çalışmada Almanya'daki Türklerin Almanlarla yaptıkları karma evlilikler ele alınmaktadır. Araştırmamızda Almanya'nın iki farklı eyaletinde (Nordrhein-Westfalen ve Bavaria) yaşayan Türk-Alman eşlerden oluşan örneklem grubuyla yaptığımız mülakatlar aracılığıyla bu kişilerin dini-kültürel bağlamda evlilik öncesinde taşıdıkları kaygılara, evlilik sonrasında yaşadıkları sorunlara, eşlerin birbirlerine koştığı şartlara ve din değiştirme sebeplerine temas edilmeye çalışılmaktadır. Çalışmada evlilik öncesinde evlilikle ilgili detaylı bir şekilde konuşmanın, eşlerden birisinin eşinin dinine intisap etmesinin, eşlerin din ve kültürel farklılıktan ziyade sevgi/empati/tolerans gibi olgulara vurgu yapmasının kaygıyı azalttığı anlaşılmaktadır. Bir diğer sonuca göre, bireylerin/ailelerin seküler bir yapıya sahip olmaları katılımcıların birbirlerine dini/kültürel anlamda bir şart koşma ihtiyacını ortadan kaldırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Din Sosyolojisi, Göç, Almanya, Karma evlilikler, Türk-Alman evlilikleri.

Difficulties in Turkish-German Marriages and Coping Strategies (in the Context of Religious-Cultural Differences)

Abstract

Following the World War II, Turkish labor immigration to Germany has been increased then Turks have become more prominent in German society over time, and they have begun to establish social and familial relations with German people. In this study, binational marriages between Germans and Turks in Germany are examined. In our research, we aimed to address the pre-marital concerns of these individuals regarding religious-cultural context, post-marital problems, particular set of conditions between spouses and issues on changing one's religion by means of interviews conducted with the sample group of Turkish-German couples who live in two different states of Germany (Nordrhein-Westfalen and Bavaria). The study indicates that to have a profound discussion on marriage before marriage, to convert to his/her spouse's religion, to emphasize to love/empathy/tolerance rather than religious and cultural differences helps to reduce the anxiety. Another important finding is the fact that individuals/ families to be of a secular nature annihilates the need for participants' setting conditions on one another in religious-cultural context.

Keywords: Sociology of Religion, Migration, Germany, Binational marriages, Turkish-German marriages.

Giriş

Göç, küreselleşme, ulaşım ve iletişimin hızlanması gibi unsurlar farklı kültürlerin bir araya gelmesine, etkileşim kurmasına ve birbirleriyle evlilikler ger-

* Bu makale, yazarın Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde 2013 yılında tamamladığı "Türk-Alman Evliliklerinde Dini Aidiyet" başlıklı yüksek lisans tezinden faydalanılarak hazırlanmıştır.

çektirmesine katkı sunmaktadır. İki farklı kültürel altyapının buluşma noktalarından biri olan karma evlilikler, sahip olunan farklılıklardan ötürü, kendi dinine ve kültürüne mensup olanlara göre daha fazla problemi de bünyesinde taşımaktadır.¹ Zira bu konuyla ilgili araştırmalar göstermektedir ki değer, düşünce, dini inanç gibi benzerlikler, bireylerin partnerinin davranış ve dünya görüşünde de daha fazla uyumlu olmasına yol açmaktadır.² Başka bir ifadeyle aynı dini inanca mensup olanların kurdukları evlilik; karma evlilik yapanlara göre daha stabil, daha az boşanmayla sonuçlanmaya meyilli ve daha tatmin edici olacağı anlaşılmaktadır.³ İki farklı etnik kökene ve dini aidiyete sahip Türk ve Alman bireylerin yapacağı evliliklerde de diğer karma evliliklerle ilgili yukarıda belirtilen zorlukların ve problemlerin yaşanması muhtemel görülmektedir. Bu yönüyle bu evliliklerin dini-kültürel açıdan derinlemesine bir şekilde ele alınması önem arz etmektedir.

Hâlihazırda Avrupa Birliği'ne bağlı ülkelerde 5,2 milyon civarında Türk yaşamaktadır. AB içerisinde yaşayan bu Türklerin içinde yaşadıkları ülkenin vatandaşları, işverenleri, öğrencileri, avukatları, mühendisleri, sanatçıları olduklarını göz önünde bulundurursak, Avrupa'da çok ciddi bir Euro-Türk varlığının olması⁴, oradaki Türkler hakkında araştırma yapılmasını ve onların kültür, entegrasyon, iş, hukuk, eğitim, evlilik gibi birçok yönüyle incelenmesini bir ihtiyaç haline getirmektedir. Bu araştırmamıza 1960'lardan beri ekonomi, eğitim gibi nedenlerden ötürü Türkiye'den Almanya'ya göç eden Müslüman Türklerin, Hristiyan orijinli Almanlarla yaptıkları evliliklerin panoraması çıkartılmaya çalışılmıştır. Konuyla ilgili olarak literatürü taradığımızda Türk-Alman ilişkilerin dünü-bugünü, Türklerin Almanya'ya göç ediş serüveni, orada yaşadıkları problemleri, uyum, entegrasyon, eğitim, iki farklı kültürde yetişen Türk jenerasyonunun dil, kültür, yetişme tarzı vb. hususlarda arada kalmışlığının; çeşitli kültürler arasındaki (siyah-beyaz, Türk-Alman, Türk-Rus vb.) karma evliliklerin konu edinildiği görülmektedir. Bununla birlikte Türklerin Almanlarla yaptıkları karma evliliklerin niteliğini ve bireylerin yaşadıkları problemler dini-kültürel bağlamda ele alınmamıştır. Çalışmamızla birlikte yukarıda bahsedilen evlilik türünü gerçekleştirmiş kişilerin evlilik öncesindeki beklentileri, koştuğu şartlar (dini/din değiştirme, kültürel,

1 Jenny Holzapfel v.dğr., "Intercultural Couples' Internal Stress, Relationship Satisfaction, and Dyadic Coping", *Interpersona* 12/2 (2018): 145.

2 Kristen Taylor Curtis – Christopher G Ellison, "Religious Heterogamy and Marital Conflict Findings from the National Survey of Families and Households", *Journal of Family Issues* 23/4 (2002): 553.

3 Joshua G. Chinitz – Robert A. Brown, "Religious Homogamy, Marital Conflict, and Stability in Same-Faith and Interfaith Jewish Marriages", *Journal for the Scientific Study of Religion* 40/4 (2001): 723.

4 Faruk Şen, *Euro Türkler: Avrupa'da Türk Varlığı ve Geleceği* (İstanbul: Günizi Yayıncılık, 2007), 13-14.

bireysel), yaşadığı problemler derinlemesine bir şekilde ele alınmaya çalışılmıştır. Böylelikle din-kültür farklılıklarının bu evliliklerde ne tür bir rolü olduğunun anlaşılması amaçlanmıştır.

Türklerle Almanlar arasındaki ilk ilişkiler Türklerin Viyana kapılarına dayanmasından itibaren başlayıp, XX. yüzyılın ortalarındaki, 1960 yılı sonrasında işçi göçüyle sıklığını arttırarak günümüze kadar gelmiştir. Bu göç olayı farklı kültür, dil ve dine mensup Almanlar ve Türkler arasında bir etkileşime neden olmuştur.⁵ İki toplum arasındaki etkileşim, bireylerin karma evlilik yapmasına da katkı sunmuştur. Yabancı nüfusun yoğun olduğu Almanya’da, Almanlarla yapılan karma evliliklerde, Türk vatandaşları ilk sırayı almaktadır.⁶ Türklerin dört kuşaktır orada bulunup Almanlarla iç içe yaşamasının; Almanlarla aralarında gerçekleşen evlilik sayısının günden güne artmasına sebep olduğu görülmektedir.⁷ Bu çalışmamızda, Almanya’daki Türklerin Almanlarla yaptıkları karma evlilikler ele alınmaktadır. Araştırmamızda Almanya’nın doğusundaki Nordrhein-Westfalen ve batısındaki Bavaria eyaletlerinde yaşayan Türk-Alman eşlerden oluşan örneklem grubuyla yaptığımız mülakatlar aracılığıyla Türk-Alman evliliklerinin tabiatına, yaşanan problemlere ve başa çıkma yöntemlerine temas etmeye çalışacağız.

Literatür Taraması

Konuyla ilgili daha önceden çalışmalara göz attığımızda Almanya’daki Türklerin göç⁸, eğitim⁹, Türkler tarafından Almanya’da kurulmuş olan dernek ve vakıflar¹⁰ gibi konular hakkında birçok bilimsel araştırılma yapılmış olmasına rağmen, Türklerin Almanlarla yaptıkları evliliklerin dini-kültürel boyutunu

-
- 5 Erkan Perşembe, *Almanya’da Türk Kimliği Din ve Entegrasyon* (Ankara: Araştırma Yayınları, 2005), 55-59.
  - 6 Fatma Sağlam, “Türk-Alman Örneğinde Karma Evli Çiftlerin Çocuklarındaki Dilsel Gelişim Üzerine”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 23/1 (2006): 231.
  - 7 Destatis, “Marriages between German and Foreigner”.
  - 8 Nermin Abadan-Unat, *Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa* (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2002).
  - 9 Susanne Worbs, “The Second Generation in Germany: Between School and Labor Market”, *The International Migration Review* 37/4 (2003), 1011-1038; Miraç Yılmaz - Haluk Soran, “Türk ve Alman Eğitim Sistemlerinin Orta Öğretim ve Biyoloji Dersi Uygulamaları Açısından Karşılaştırılması”, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 25 (2003): 149-159.
  - 10 Yusuf Adıgüzel, *Kimliğin Korunmasında ve Üretilmesinde Türk Derneklerinin Rolü Almanya/Köln Örneği* (Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi, 2004); Salih Yiğit, “Almanya’da İslam ve İslam’ın Kurumsallaşması”, *Avrupa’da İslam*, ed. Kadir Canatan (İstanbul: Beyan Yayınları, 2005), 104-115.

ele alan araştırma sayısının yok denilecek kadar az olduğu görmekteyiz. Evliliklerle ilgili yapılmış çalışmaların ise genel itibarıyla evliliklerin teorik ve istatistiki açıdan değerlendirilmesi ile¹¹ sınırlı kaldığı anlaşılmaktadır.

Kalmijn¹² 1968-1986 yıllarındaki siyah ve beyazların evliliklerini incelemiştir. Ona göre 1968 ABD Yüksek Mahkemesi'nin ırklar arası evliliklerin önündeki yasal engelleri kaldırması, siyah ile beyazların daha çok bir arada bulunması ve bu tür evliliklere yönelik negatif tutumun yumuşaması iki toplum arasındaki evliliklerin artışına zemin hazırlamıştır. Bununla birlikte çalışmalar göstermektedir ki bir arada bulunma fırsatının ve evlilik sayısının artışı, önyargıların azalmasını hızlandırmamıştır. Ulaşılan sonuçlara göre siyah erkeklerin karma evlilik yapma oranı siyah kadınlara göre daha yüksek; buna ek olarak yüksek statülü siyah erkeklerin, düşük statülü beyaz kadınlarla evliliği daha yoğundur. Araştırmacıya göre siyahilerin kamusal alanda görünürlüğünün artışı ve kendi aralarında statü farklılıklarının oluşmaya başlaması, siyah ile beyazların arasındaki evliliklerde ten renginden ziyade sosyo-ekonomik statü daha belirleyici bir unsur haline gelmiştir.

Huschek v.dğr.¹³, Avrupa'nın 7 ülke/13 şehrinde Türklerin evlilikteki partner seçiminde öne çıkan hususlara odaklanmışlardır. Araştırmacılar genelde Avrupa'daki Türklerin kuşaklar arası, özelde ise ikinci kuşağın eş seçiminde aile, arkadaş çevresi ve bireysel özelliklerin etkisini istatistiki bilgiler ve önceki yapılmış çalışmalar ışığında değerlendirmiştir. Çalışmaya göre Avrupa'da göçmen sayısının artışı, karma evliliklerin sayısını da arttırmıştır. Bununla birlikte göçmenlerin aile yapısı, göçmenin partner seçimini de etkilemiştir. Sözelimi müdahaleci geleneksel aile yapısına sahip genç erişkin Türk göçmenler, modern aile yapısına sahip aynı karakterdeki göçmenlere göre, ikinci nesil göçmen bir Türk veya yerli bir partner ile evliliğe daha az sıcak baktığı anlaşılmıştır. Belirtilen Türk jenerasyonun eş tercihinde dini yetiştiriliş tarzının ve dolayısıyla aynı dine mensup olmanın önemli bir etken olduğu sonucuna varılmıştır.

11 Frank Kalter - Julia H. Schroedter, "Transnational Marriage Among Former Labour Migrants in Germany", *Zeitschrift für Familienforschung* 22/1 (2010): 11-36; Erna Hooghiemstra, "Migrants, Partner Selection and Integration: Crossing Borders?", *Journal of Comparative Family Studies* 32/4, (2001): 601-626; Mária Grethe Guličová, "Marriage Migration and the Significance of this Migration Issue in Germany", *Marriage as Immigration Gate: The Situation of Female Marriage Migrants from Third Countries in the EU Member States (HeiRat I)* (Berlin Institute for Comparative Social Research, 2004); Ruth Shonle Cavan, "Concepts and Terminology in Interreligious Marriage", *Journal for the Scientific Study of Religion* 9/4 (1970): 311-320.

12 Matthijs Kalmijn, "Trends in Black/White Inter-marriage", *Social Forces* 72/1 (1993): 119-146.

13 Doreen Huschek v.dğr., "Partner Choice Patterns Among the Descendants of Turkish Immigrants in Europe". *European Journal of Population* 28/3 (2012): 241-268.

Deniz ve Özgür¹⁴ Antalya’da Türk erkekleriyle evlenen Rus kadınların geliş, evlilik ve yerleştirme süreçlerini konu edinmiştir. Araştırmacılar son onlu yıllarda Rusların Türkiye’ye turizm amacıyla gelişlerinin iki ulus arasında kültürel etkileşimin ve evliliklerin artış göstermesine yol açtığından söz etmektedir. Geçici amaçla burada bulunan Rus kadınların bir kısmı ekonomik, sosyal ve psikolojik birtakım gerekçelerle burada kalmayı tercih etmekte ve Türk erkekleriyle evlilik yapmaktadırlar. Onlara göre, yapılan bu evlilikler sığınma, kaçış gibi sebeplerden ziyade gönül birlikteliği ile açıklanabilmektedir. Araştırmacılar, Rus gelinlerin iyi derecede Türkçe bilmesinin onların Türk kültürüne, gelenek ve göreneklerine kolayca uyum sağlamasına ve bu nedenle karma evliliklerde uyumsuzluk yaşamamalarına neden olduğunu belirtmektedir.

Benbow¹⁵, XXI. Yüzyıl Almanya’sındaki en büyük etnik azınlık grup olan Türklerin yaptıkları evlilikleri ele almıştır. Bu evlilikleri zorla, duygusal, kültürlerarası (Almanlarla) ve gey evlilikleri şeklinde gruplar halinde inceleyen yazar konuyu cinsiyet, cinsellik ve etnisite temelli işlemiştir.

Altun ve Dinç,¹⁶ Türkiye’de Türk erkekleriyle evlenmiş ve buraya yerleşmiş yabancı (Azeri, Rus, Kırgız, Kazak, Ukraynalı, İngiliz, Kübalı) uyruklu gelinlerin Türkiye’yi tercih etme nedenlerine, Türk kültürüne uyum ve yaşadıkları problemlere temas etmişlerdir. Araştırmacılar, bireylerin sevgiye, saygıya, ailenin kutsallığına önem vermelerinin kültürel farklılıklardan ötürü yaşanan zorluklar ile başa çıkmada önemli bir rol oynadığı sonucuna varmaktadırlar. Mamafih evlilikle birlikte, önceki alışkanlıkları ve yaşam biçimini değiştirme ihtiyacı; bireylerin evlilik sonrasında yaşadıkları uyum problemlerinin başında gelmektedir. Bu durumda kişiler hem kültürüne hem de eşinin kültürüne uyum sağlamaya çalışarak, iki kültür arasında denge kurma yoluna gittikleri görülmektedir.

Holzapfel v.dğr.,¹⁷ karma evliliklerde bireylerin karşılaştıkları stres ve problemler ile başa çıkma yöntemleri konusuna odaklanmıştır. Araştırmacılar, bireylerin streslerini paylaşma konusunda geri durmamaları ve birbirlerine empati kurmalarının önemli bir çözüm yolu olduğunu belirtmişlerdir.

14 Ayla Deniz - Ertuğrul Murat Özgür, “Antalya’daki Rus gelinler: Göçten Evliliğe, Evlilikten Göçe”, *Sosyoloji Dergisi* 3/27 (2013): 151-175.

15 Heather Merle Benbow. *Marriage in Turkish German Popular Culture: States of Matrimony in the New Millennium* (London: Lexington Books, 2015).

16 Nurullah Altun – Aybike Dinç, “Yabancı Gelinlerin Türk Ailesi İçindeki Yeri Sosyolojik Bir Bakış”, *Halk Kültüründe Aile Uluslararası Sempozyumu* (Trakya Üniversitesi-Edirne 26 Mart 2016).

17 Holzapfel, “Intercultural Couples’ Internal Stress”, 145-163.

Curtis ve Ellison,¹⁸ benzer ve farklı dini arka plana sahip kişilerin yaptığı evliliklerde din ve evlilik arasındaki ilişkisini analiz etmeye çalışmıştır. Ulaştıkları sonuçlara göre farklı dini inanca sahip dindar bireylerin evliliklerinde dini cemaat ve kuruluşa yapılan mali yardımlardan ötürü parasal konularda tartışma yaşanması ihtimal dahilindedir. Ayrıca yine bu nitelikteki evlilerin ev işlerinde, ev harcamaları, gündelik aktiviteler gibi hususlarda çatışma içerisinde olması muhtemeldir.

Chinitz ve Brown¹⁹ farklı (Yahudi-Hristiyan) ve aynı (Yahudi-Yahudi) dini inanca sahip bireylerin çocukları üzerinden evliliklerdeki çatışma ve uyumu ölçmeyi amaçlamıştır. Ulaştıkları sonuçlara göre Hristiyan bireyler, Yahudilere göre daha az kaygı duyarak karma evlilik yapmışlardır. Araştırmacılar bunu, Yahudilerin soylarının tükenmesi kaygısına sahip olabilme ihtimaline bağlamaktadırlar.

Judd,²⁰ Amerikalılar ile evlilik yapan Yahudilerin çocuklarının bir Amerikan şeklinde mi yoksa Amerikalı bir Yahudi olarak mı yetiştirildiğini çalışmasına konu edinmiştir. Ulaştığı sonuçlara göre, modern Yahudi kadınları, önceki nesil kadınlara oranla karma evlilik yapmaya daha yatkın; bununla birlikte çocuk yetiştirme hususunda onlara benzer bir şekilde Yahudi geleneğine bağlı kalmaktadır. Bir diğer sonuca göre karma evlilik çocukların Yahudi geleneğinden uzaklaşmasına değil, daha zengin bir kültürel etkileşim sürecine girmesine katkı sunmaktadır. Karma evlilik, belki geleneksel Yahudi aile yapısını değiştirmekte, bununla birlikte Yahudi toplumsal yapısı, organizasyonları, eğitim kurumları; ailenin geleneksel rolünü üstlenerek çocuğun geleceğe bağlı bir Yahudi olarak yetişmesine zemin hazırlamaktadır.

Bustamante v.dğr.,²¹ karma evlilik yapmış 5 çift ile yaptığı derinlemesine mülakatlar yoluyla karma evliliklerde kültürel kaynaklı yaşanılan stres ve bununla başa çıkma yöntemlerini anlamaya çalışmıştır. Çalışma neticesinde çiftlerin cinsiyet rolü esnekliği, mizah, partnerlerden birisinin kültürel uyum sağlaması, benzerliklerin kabulü, diğer kültürleri de takdir etme ve kültürel ilişkiyi yeniden tanımlanan iç içe geçmiş beklenti ve değerleri yeniden şekillendirmek veya geliştirmek şeklinde altı ana başa çıkma yöntemine başvurduğu anlaşılmıştır. Araştırmacılar, bu konuda profesyonel olarak terapi hizmeti sunanların yukarıda zikredilen stresle başa çıkma metotlarını karma evlilik yapacak/yapmış olan bireylere tavsiye etmesinin gerekliliğinin altını çizmişlerdir.

18 Curtis – Ellison, “Religious Heterogamy and Marital Conflict”, 551-576.

19 Chinitz – Brown, “Religious Homogamy, Marital Conflict”, 723- 733.

20 Eleanore Parelman Judd, “Intermarriage and The Maintenance of Religio-Ethnic Identity A Case Study the Denver Jewish Community”, *Journal of Comparative Family Studies* 21/2 (1990): 251-268.

21 Rebecca M. Bustamante v.dğr., “Intercultural Couples: Coping with Culture-Related Stressors”, *The Family Journal* 19/2 (2011): 154-164.

Allgood v.dğr.²² evlilik ile dindarlık arasındaki ilişkiyi -çalışmamızdan farklı olarak ırk/etnisite ayrımını gözetmeden- anlamaya çalışmaktadırlar. Araştırmacılar evlilikteki bağlılığı eşe bağlılık (adanma), evliliğe bağlılık (ahlaki zorunluluk) ve baskıyla bağlılık (tuzağa düşürüldüğünü düşünmek/evli olarak kalmaya kendini mecbur hissetmek) şeklinde 3 farklı değişkene göre ele almaktadırlar. Onlara göre yüksek düzeyde dini katılım; bu üç unsurdan ilk ikisinin yüksek, sonuncusunun ise düşük düzeyde oluşu ile yakın ilişkilidir. Bu yönüyle dindarlık ile bağlılık arasında güçlü bir bağ bulunmaktadır.

İki farklı etnik kökene/dine mensup bireylerin yaptıkları evlilikler hakkında yapılan bilimsel araştırmalar, Türk-Alman evliliklerini konu edindiğimiz çalışmamızın teorik çerçevesini oluşturmada ve bu tür karma evliliklerin doğasını anlamada katkı sunmakta; bununla birlikte Almanya'daki Türk-Alman evlilikleri hakkında derinlemesine veriler sunmamaktadır. Bundan ötürü bu araştırmamızda dini-kültürel bağlamda Türk-Alman bireylerin evlilik öncesinde taşıdıkları kaygılara, evlilik sonrasında yaşadıkları sorunlara, eşlerin birbirlerine koştuğu şartlara ve din değiştirme sebeplerine temas edilmeye ve bu yönde literatüre katkı sunulmaya çalışılacaktır.

1. Karma Evlilik ve Din

Literatürde karma evlilikler, "kültürel olarak farklı backgrounda sahip gruplarda yer alan üyelerden iki kişinin, kendi kültürel değerlerinden ödün vermeden, gerçekleştirdikleri evlilikler olarak tanımlanmaktadır. Esasında bu farklılıklar, bizzat bireylerden değil, onların mensup olduğu kültürel farklılıklardan kaynaklanmaktadır".²³ Ayrıca "farklı milliyete sahip bireylerin bir araya gelmesiyle oluşan evliliğe" de karma evlilik denilmektedir.²⁴ Karma evliliklerde bazen kültür, bazen dini inanç, bazen de etnik köken farkına vurgu yapılmaktadır. Bu bağlamda aynı dini inanca sahip olup farklı etnik kökene sahip Hristiyan bir İngiliz ile Hristiyan bir Brezilyalı; farklı etnik köken ve dini inanca sahip olan Hristiyan bir Alman ile Müslüman bir Türkün; aynı etnik kökene ve aynı dini inanca mensup olup da farklı kültürlere sahip olan Türk-Müslüman bir Makedonyalı ile Türk-Müslüman bir Bulgaristanlı arasında gerçekleşen evlilikler karma evlilikler kategorisine girmektedir. Bu çalışmamızda dini-kültürel perspektiften farklı etnik kökene ve dini geleneğe sahip iki toplum olan Almanlar ve Türkler arasındaki karma evlilikler üzerine odaklanacağız.

22 Scot M. Allgood v.dğr., "Marital Commitment and Religiosity in a Religiously Homogenous Population", *Marriage & Family Review* 45/1 (2009): 52-67.

23 Cavan, "Interreligious Marriage", 311.

24 Sağlam, "Dinsel Gelişim Üzerine", 232.

Karma evliliklerde din faktörünün evliliğin seyrini ve niteliğini belirlemede önemli olduğu görülmektedir. Zira din, toplumu ve kültürü şekillendiren en önemli kurumlarından bir tanesidir. Ayrıca din, geleneği de şekillendirmede aktif bir rol oynamaktadır. Bu yönüyle aile, din, kültür ve gelenek arasında “girift bir ilişki” bulunmaktadır. Günümüzde aile eksenli sosyal hayatta yaşamını sürdüren birçok uygulamanın kaynağını gelenek²⁵ ve bazen de onu biçimlendiren din oluşturmaktadır.

Dinler oluşturdukları sistemin içerisinde, inananlarını muhafaza etmek ve onlar aracılığıyla inanç sistemini korumak için, mensuplarının başka dinden birisiyle evlenmesini ya sınırlamış ya da yasaklamışlardır. Bir yönüyle dinler, toplumun teşekkülünde hayati kodları içerisinde barındıran aileyi, inanç sistemini korumada bir araç olarak kullanmışlardır. Ayrıca, bu dini sürekliliği koruma adına inananlarından çocuk yapmalarını ve çocuklarını dinin kendi ahlaki yapısına uygun olarak yetiştirmelerini tavsiye etmiştir. Bu açıdan dinlerarası karma evlilikler, dini sürekliliğin sağlanması ve bunun sonraki nesillere aktarılmasında bir tehlike ve yozlaştırıcı bir unsur olarak addedilmiştir.

“Dinler kendi değerlerini koruma ve biyolojik, kültürel, sosyal bütünlüğü sağlama adına, kendi iç mekanizmasını geliştirir. Bu mekanizmayı oluşturan araçlardan bir tanesi de eş seçimi rehberi niteliğindeki “evlilik uyumluluk sistemidir”. Bu sistemin en temel özelliği, kişileri endogami veya din içi evlilik yapmaya sevk etmesidir. Endogaminin, genç insanları din içinde muhafaza etmeye veya onların yanlış/kötü inanışlara sapmalarına engel olma gibi kültürel ve dini bir fonksiyonu vardır”.²⁶

Endogami ayrıca, genç neslin çocuklarını da toplum içerisinde tutmaya ve yaşatmaya çalışmaktadır.²⁷ Bundan dolayı Yahudilik, İslam ve Hristiyanlık çocukların yetiştiriliş tarzını büyük bir ciddiyetle önemsemektedir. Nitekim İslam ve Yahudilik, başka dinden olan kişilerle yapılacak evliliklere bir sınırlama getirmekte, Hristiyanlık ise bu tür evlilikleri yasaklamamakla birlikte, yapılmasını tavsiye etmemektedir.²⁸

İslam kadın ve erkeğin kimlerle evleneceğine dair sınırlama getirerek, bir bakıma endogamiyi tavsiye etmektedir. Sözelimi İslam’a göre Müslüman erkekler gayri-Müslim olarak sadece Ehl-i kitap’a mensup (Yahudi ve Hristiyan) kadınlarla evlenebilirken; Müslüman kadınlar ise sadece Müslüman erkeklerle evlenebilmektedir.²⁹ İslam, her ne kadar Müslüman olmayan kişilerle

25 Kadir Canatan - Ergun Yıldırım, *Aile Sosyolojisi* (İstanbul: Açılım Kitap 2009), 223.

26 Cavan, “Interreligious Marriage”, 313.

27 Cavan, “Interreligious Marriage”, 313.

28 Canatan – Yıldırım, *Aile Sosyolojisi*, 223.

29 Mehmet Akif Aydın, “Aile”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları 1989), 2: 199; “...Mü’min kadınlardan iffetli olanlarla, daha önce kendilerine kitap verilenlerden olan iffetli kadınlar da, mehirlerini vermeniz kaydıyla; evlenmek, zina etmemek ve gizli dost tutmamak üzere size helâldir...” (el-Mâide 5/5); “...Çünkü Müslüman hanımlar kafirlere helal değildirler. Kafirler de

evlenmeye bir sınırlama getirirse de bu yasak arızı bir durum oluşturmaktadır. Zira karşı taraf Müslüman olduğunda, bu sınırlama da kendiliğinden ortadan kalkmış olmaktadır.³⁰ İslam böyle bir prosedürle, Müslümanları bir arada tutmaya, kendi oluşturduğu aile sistemini ayakta tutmaya³¹ ve aile kurumunun stabilizasyonunu arttırmaya çalışmaktadır.

Hristiyanlık ise başka dinlerden olan kişilerle evlenme konusunda bir sınırlama getirmese de Goody'e³² göre Katoliklik, bu ihtimali bertaraf etme adına zaten boşanmayı yasaklamıştır. Zira boşanan bir Katolik'in, Hristiyan olmayan birisiyle evlilik gerçekleştirmesi muhtemel görülmüştür. Ayrıca böyle bir şeyin vuku bulması hem Hristiyan çocukların dini bağlılıklarının hem de kilise gelirlerinin azalmasına neden olabileceği düşünülmüştür.

1.1. Eşlerin Evlilik Tercihlerinde Din Faktörü

Dinin, toplumsal bütünlük sağlayıp inanlarını bir arada tutmada endogamiyi bir araç kullanması demek, bir nevi o kişilerin eş seçimlerini de belirlemesi anlamına gelmektedir. Bununla birlikte kişilerin eş seçimi de din seçimini etkilemektedir. Başka bir deyişle din, kişilerin kiminle evlenileceğini belirlediği gibi, evlilikler de dini seçimleri etkilemekte ve belirlemektedir.³³ Aynı dine mensup olanların, aynı dini aktiviteleri yapıyor olacak olmanın sağladığı kolaylık,³⁴ eş tercihlerinde kişinin kendi dinine mensup olan birisini tercih etmeye yönelmektedir. Bunun dışında aralarında sıkı bağlar olan kişilerin karma evlilik yapması, kişilerden birisinin din değiştirmesini kaçınılmaz kılmaktadır. Genellikle daha muhafazakâr olan partner, eşinin evlilik sonrası din değiştirip kendi mensup olduğu dine geçmesini, ondan talep etmektedir.³⁵

Kendisinden din değiştirmesi talep edilen kişi, mevcut dini inancıyla müstakbel eşi arasında bir tercih yapmak zorunda kalmaktadır. Kişilerin evlilik tecrübeleri (iyi/kötü) ile din değiştirmeden ötürü pişmanlık duymaları ara-

---

Müslüman hanımlara helal olmazlar..." (el-Mümtehine 60/10); "İman etmedikleri sürece Allah'a ortak koşan kadınlarla evlenmeyin. Allah'a ortak koşan kadın hoşunuza gitse de, Mü'min bir cariye Allah'a ortak koşan bir kadından daha hayırlıdır. İman etmedikleri sürece Allah'a ortak koşan erkeklerle, kadınlarınızı evlendirmeyin. Allah'a ortak koşan hür erkek hoşunuza gitse de, iman eden bir köle, Allah'a ortak koşan bir erkekten daha hayırlıdır..." (el-Bakara 2/221).

30 Ahmet Yaman, *İslam Aile Hukuku* (İstanbul: Marifet Yayınları, 1999), 48.

31 Canatan – Yıldırım, *Aile Sosyolojisi*, 241.

32 Jack Goody, *Avrupa'da Aile*, trc. Serpil Arısoy (İstanbul: Literatür Yayıncılık, 2004), 32.

33 Darren E. Sherkat – John Wilson, "Preferences, Constraints, and Choices in Religious Markets: An Examination of Religious Switching and Apostasy", *Social Forces* 73/3 (1995): 1000.

34 Curtis – Ellison, "Religious Heterogamy and Marital Conflict", 555.

35 Bernard Lazerwitz, "Denominational Retention and Switching among American Jews", *Journal for the Scientific Study of Religion* 34/4 (1995): 505.

sında bir paralellik bulunmaktadır. Yani evliliği kötü geçenerin veya boşananların, bu kararı almaktan ötürü bir pişmanlık duymaları daha olası gözükmektedir.

Karma evliliklerin dini-kültürel açıdan asimilasyona neden olup olmadığı gerek bilimsel alanda gerekse de toplumsal gruplar arasında tartışma konusudur. Bu evlilikleri inceleyen bilim insanları karma evliliklerin asimilasyondan ziyade kültürel etkileşime hizmet ettiğine değinmektedir.³⁶ Judd, Yahudilerin yaptığı karma evliliklerle ilgili çalışmasını aktarırken, şu şekilde çarpıcı bir sonuca ulaştığını belirtmektedir: “Karma evlilikler, zaruri bir şekilde asimilasyona yol açmaz; asimilasyon, karma evliliğe yol açar”.³⁷ Mamafih aileler ve etnik gruplar asimilasyon tehlikesine karşı çocuklarının karma evlilik yapmalarını arzulamamaktadırlar. Özellikle azınlık gruptaki aileler (konumuz olan Almanya’daki Türkler gibi), mensuplarını bir arada tutma ve asimile olma tehlikesinden koruma adına -her ne kadar çoğuz zaman buna engel olamasalar da- çocuklarının karma evlilik yapmasına mâni olmaya çalışmaktadırlar.³⁸ Zira bu evlilikler sadece çocuklarının değil onlardan doğacak çocukların ve sonraki nesillerin kültürlenmesini de şekillendirebilmektedir. Çünkü “yapılan evlilikler, eşlerin dini tercihlerini belirleyebildiği gibi, o evlilikten meydana gelen çocukların dini tercihlerini de etkileyebilmektedir. Bu durum hem aynı hem de farklı dini inanca sahip çiftlerin evliliği için geçerli olmaktadır. Ebeveynler, çocuklarının din tercihlerine ya direkt etki eder ya da onları kilise, cami gibi ibadethanelere götürerek, çocuklarının yetişkin olduğunda inanacağı dinin belirlenmesinde aktif rol oynamaktadır. Ebeveynlere olan yakınlık ve samimiyet de kişilerin dini tercihlerini belirlemede etkili olmaktadır.”³⁹

1.2. Karma Evliliklerle İlgili İstatistikler

Dünya çapındaki göç hareketleri, seyahat sıklığı, teknolojinin gelişimi farklı din, etnisite, ırk, ulusa sahip insanların iletişimini ve yakın etkileşim kurmasını (yakın arkadaşlık, flört, evlilik vb.) hızlandırmaktadır. Bu hususta yapılan çalışmalar farklı kültürel altyapıya sahip olan kişilerin birbirleriyle flört etme ve evlilik yapma sayılarında bir artış trendine sahip olduğunu göstermektedir.⁴⁰

Türklerin dört kuşaktır orada bulunup Almanlarla iç içe yaşaması, Almanlarla evlenmesi ve bu evliliklerin sayılarının günden güne arttığı görülmekte-

36 Judd, “Intermarriage and The Maintenance”, 252.

37 Judd, “Intermarriage and The Maintenance”, 265.

38 Albert I. Gordon, *Intermarriage: Interfaith, Interracial, Interethnic* (Boston: Beacon Press, 1964), 362.

39 Sherkat – Wilson, “Religious Switching and Apostasy”, 1015.

40 Bustamante v.dğr., “Intercultural Couples”, 154.

dir. Her ne kadar Avrupalı Türkler büyük ölçüde eş seçimi konusundaki tercihlerini halen Türkiye'den⁴¹ ve Avrupalı Türklerden yana kullansa da Türklerle Almanlar arasındaki evliliklerin sayısı azımsanmayacak bir düzeye erişmiştir. Zira yabancı nüfusun yoğun olduğu Almanya'da, Almanlarla yapılan karma evliliklerde, Türk vatandaşları ilk sırayı almaktadır.⁴²

Almanya Federal İstatistik Dairesi'nin bir istatistiklerine göre 2013 yılında 18.934, 2017 yılında 20.657 Alman kadın yabancı erkeklerle; yine 2013 yılında 24.793, 2017 yılında 25.672 Alman erkek yabancı kadınlarla evlilik gerçekleştirmiştir.⁴³ Federal İstatistik Dairesi'nin açıkladığı bir diğer istatistiğe göre 2012 yılında yabancılarla evli olan 683.000 Alman erkeğin %12'si Türk, %10'unun biraz üzerindeki Güney, Güney-Doğu Asyalı, %10'unun biraz altındaki Polonyalı, %8'i ise Rus kadınlarla evlendiği görülmektedir. Aynı yıl yabancı erkeklerle evli olan 545.000 Alman kadının %18'i Türk, %12'si İtalyan, %7'si Avusturyalı erkekleri tercih ettiği görülmektedir.⁴⁴ Buna paralel bir şekilde 2018 istatistiklerine baktığımızda, Alman erkeklerin %12'si Türk, %9 Polonyalı ve %7 oranında Rus kadınlarla; Alman kadınların ise -erkeklerle göre daha yüksek bir oranla- %17'si Türk, %12'si İtalyan ve %6'sı Avusturyalı erkekleri eş olarak tercih etmektedirler.⁴⁵ Tüm bu istatistikler bize yıllar içerisinde ne kadın ne erkek Alman bireylerin yabancılarla evlilik hususunda tercih ettikleri ulus/oranda dramatik bir azalış-artış yaşanmadığını göstermektedir.

2. Yöntem

Türk-Alman evliliklerini incelediğimiz bu çalışmanın evrenini, Almanya'da yaşayan ve evli olan veya evlenip boşanmış olan Türk-Alman çiftleri meydana getirmektedir. Örneklemi ise Almanya'nın batısında yer alan NRW (Nordrhein-Westfalen) ve doğusunda yer alan Bavaria (Bayern) Eyaletlerinde yaşayan ve Türk-Alman evliliği yapmış olan 41 katılımcı oluşturmaktadır. Katılımcılar kartopu örneklem tekniği yoluyla bulunmuştur. Kartopu örneklem tekniğinde araştırmacı çalışmaya, katılım için gerekli kritere sahip birkaç katılımcı belirleyerek başlamakta ve daha sonra araştırmacı, kendilerinden başka araştırmacının kriterlerine uygun tanıdıkları varsa, kendisine tavsiye etmelerini kendilerinden istemektedir.⁴⁶

41 Şen, *Euro Türkler*, 171.

42 Sağlam, "Dilsel Gelişim Üzerine", 231.

43 Destatis, "Marriages between German and Foreigner".

44 Destatis, "Haushalte und Lebensformen der Bevölkerung Ergebnisse des Mikrozensus 2012", 788.

45 Destatis, "Auszug aus dem Datenreport 2018 - Kapitel 2: Familie, Lebensformen und Kinder", 54.

46 Anol Bhattacharjee, *Social Science Research: Principles, Methods, and Practices*, 2. Baskı (Florida: Global Text Project, 2012), 70.

Çalışmamızda ulaşabildiğimiz her kişi ve onların eşleriyle mülakat yapmayı hedeflemiştik. Bu bağlamda örneklem sayısı 52 olması gerekirken, 11 kişinin eşi çeşitli mazeretlerden dolayı mülakatımıza katılmamış ve bundan dolayı çalışma 41 katılımcıyla yürütülmüştür. Katılmayan kişilerin eşleri tarafından belirtildiğine göre 4 kişi, eşyle boşanmış olduklarından ötürü bizimle görüşmelerinin mümkün olmadığı; 5 kişi, eşinin görüşme için vakti olmadığı; 2 kişi, eşinin bizimle görüşmeyi kabul etmediği için toplamda bu 11 katılımcıyla mülakat yapılamamıştır.

Tablo 1. Mülakata Katılım Durumu

Durumu	Kadın	Erkek	Toplam
Mülakata Katılan	23	18	41
Mülakata Katılmayan	3	8	11
Toplam	26	26	52

Araştırmamızda yer alan katılımcılara, öncelikle sosyo-demografik özelliklerini tespit etmeye yönelik sorular sorulmuştur. Daha sağlıklı verilere ulaşma adına, çalışmamızın ilgili yerlerinde ve analizlerde bir argüman olarak kullanılacağından dolayı, araştırmamıza katılmayan kişilerin sosyo-demografik özellikleri, mülakata iştirak etmiş olan eşlerine sorulmuştur. Verilen cevaplar neticesinde, toplamda 52 kişinin sosyo-demografik bilgilerine ulaşılmıştır. Katılımcıların yaş ortalaması ve evlilik sürelerinin minimum, maksimum ve ortalama değerleri ise Tablo 2’de; cinsiyeti, doğum yeri, uyuğu, dini inancı ve (değiştirmişse) yeni dini inancı, medeni durumu gibi bilgileri tespit edilerek yüzdelik dilimleriyle birlikte Tablo 3’te gösterilmiştir.

Tablo 2. Katılımcıların Minimum, Maksimum ve Ortalama (Yaş ve Evlilik) Değerleri

Değişken	Minimum	Maksimum	Ortalama
Yaş	25	70	41,24
Evlilik Süresi	1	35	11,92

Tablo 2’ye göre, katılımcıların yaş ortalaması 42’dir (ortalama: 41,24). Ortalama evlilik süreleri ise 12’dir (ortalama: 11,92).

Tablo 3’e göre katılımcıların %54’ü Almanya’da, %36’sı ise Türkiye’de doğmuştur. Örneklemin %50’si Müslüman, %48’i Hristiyan orijinlidir. Din değiştirenlerle birlikte Müslümanların oranı %77’ye yükselirken, Hristiyanların oranı %21’e düşmüştür. Örneklem grubunun %81’i evliken/birlikteyken, %19’u boşanmış/ayrılmış durumdadır. Araştırmamızda yer alan 4 katılımcıdan 2’si birlikte yaşarken; diğer 2’si birlikte yaşarken ayrılmış ve aynı ev ortamını paylaşmamaya başlamışlardır.

Tablo 3. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri

	Değişken	Kişi Sa- yısı	Yüzde- lik Dilimi	Toplam (Sayı/Yüzde)
Cinsiyet	Erkek	26	50	52/100
	Kadın	26	50	
Doğum Yeri	Türkiye	19	36	52/100
	Almanya	28	54	
	Diğer	5	10	
Uyruk	Türk	26	50	52/100
	Alman ⁴⁷	26	50	
Dini İnanç	Orijin Dini İnanç⁴⁸			
	Müslüman (Sünni)	23	44	52/100
	Müslüman (Alevi)	3	6	
	Hristiyan (Katolik)	13	25	
	Hristiyan (Protestan)	11	21	
	Hristiyan (Ortodoks)	1	2	
	Ateist	1	2	
	Mevcut Dini İnanç			
	Müslüman (Sünni)	37	71	52/100
	Müslüman (Alevi)	3	6	
	Hristiyan (Katolik)	5	10	
	Hristiyan (Protestan)	6	11	
Hristiyan (Ortodoks)	0	0		
Ateist	1	2		
Medeni Durum	Evli	40	77	52/100
	Boşanmış	8	15	
	Birlikte Yaşayan	2	4	
	Ayrılmış	2	4	

Örneklem grubunun sosyo-demografik özelliklerini tespit etmeye yönelik sorulan soruların akabinde ise 41 kişiyle yüz yüze yarı-yapılandırılmış derinlemesine mülakat yapılmıştır. Mülakat esnasında katılımcılara önceden hazırlanmış sorular dışında, gerek duyulduğunda başka sorular da sorulmuştur. Bazı avantajlarından dolayı, yarı yapılandırılmış mülakatın çalışmamız için en uygun teknik olacağı düşünülmüştür.

“Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği, yapılandırılmış görüşme tekniğinden biraz daha esnekler. Bu teknikte, araştırmacı önceden sormayı planladığı

47 Çalışmamızdaki Türk olmayan 5 katılımcının ebeveynlerinden biri Alman diğeri ise başka bir uyruğa (Alman-Yugoslav, Alman-Polon gibi) mensuptur. “Bulgular” kısmında Alman ile çifte uyruklu Alman arasında bir analiz ayırımına gidilmeyeceği için, çalışmamız boyunca bu çifte uyruklu olanlar “Alman” şeklinde zikredilecektir.

48 Bazı katılımcılar, eşyle tanışmadan önceki bir dönemde veya evlilik öncesinde/aşamasında/sonrasında din değiştirmişlerdir. Tablodaki “Orijin Dini İnanç”, din değiştirmeden önceki; “Mevcut Dini İnanç” kategorisi ise din değiştirdikten sonraki durumu bizlere göstermektedir.

soruları içeren görüşme protokolünü hazırlar. Buna karşın araştırmacı, görüşmenin akışına bağlı olarak değişik yan ya da alt sorularla görüşmenin akışını etkileyebilir ve kişinin yanıtlarını açmasını ve ayrıntılandırmasını sağlayabilir. Eğer kişi görüşme esnasında belli soruların yanıtlarını başka soruların içerisinde yanıtlamış ise araştırmacı bu soruları sormayabilir.”⁴⁹

Araştırmamızın bulguları değerlendirilirken katılımcıların verdikleri cevaplara yer verilecek ama bununla birlikte katılımcıların isimleri ve yaşları gibi belirleyici kişisel bilgileri zikredilmemiştir. Bunun yerine mülakatı yaptığımız tarih ve zaman sırasına göre katılımcılara bir kod verilecek ve parantez içerisinde katılımcının cinsiyeti-etnik kökeni-dini inancı yazılmıştır (K33 [Kadın-Türk-Müslüman]).

Araştırmamızda yer alan 41 katılımcıdan 39'unun söyleşileri ses kayıt cihazıyla kayıt altına alınmış, diğer 2'sinin cevapları ise, onların talebi üzerine ses kaydı yapılmadan, o an yazıya aktarılmıştır. Yaptığımız mülakatlarda evli olmasalar bile, aynı çatı altında 1 yıldan uzun bir süre birlikte yaşamaları, çocuk sahibi olması ve çocuklarını iki kültür altında yetiştirmeleri ve ailelerin de bu durumdan haberdar olmalarından ötürü, bu özelliklere sahip iki çift de çalışmamıza dâhil edilmiştir. Çünkü bu çiftlerin, birbirlerinin ve ailelerinin kültürel anlamda etkileşim halinde olduğu dikkate alınmış ve aralarında resmi bir nikâh olmasa bile, oluşturdukları birliktelik⁵⁰ bir aile olarak addedilip incelemeye değer görülmüştür.

Çalışmamızda yer alan katılımcılarla yaptığımız mülakatlar deşifre dildikten sonra, belirlediğimiz temalara göre, bilgisayar yardımıyla manuel bir şekilde tasnif edilmiş ve çalışmada ilgili başlık/konu altında kaleme alınmıştır. Böylelikle araştırmamızın geçerliğini sağlamak üzere, katılımcılardan direkt alıntılar yapılmıştır.⁵¹ Başka bir ifadeyle bu çalışmada betimsel analiz yöntemi benimsenmiştir.

3. Bulgular

Bulgulara geçmeden önce şunu söylememiz gerekir ki elde ettiğimiz sonuçlardan yola çıkarak incelediğimiz meseleye dair bir genelleme yapmanın isabetli olmayacağı kanaatindeyiz. Bu konuda ancak benzer özellikleri taşıyan bireyler hakkında bir genelleme yapmak mümkün görünmektedir. Görüşme tekniğinin kullanıldığı çalışmalarda temel amaç çalışılan örneklemeden elde

49 Abbas Türnüklü, “Eğitimbilim Araştırmalarında Etkin Olarak Kullanılabilecek Nitel Bir Araştırma Tekniği: Görüşme”, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi* 24 (2000): 547.

50 Canatan ve Yıldırım “birlikte yaşama” şeklinde aileye alternatif bir yaşam biçiminden bahsederek bu kavramı “evlilik yapmadan ya da başka bir ifadeyle resmi bir nikâh olmaksızın beraber yaşama” şeklinde açıklamaktadır. Canatan – Yıldırım, *Aile Sosyolojisi*, 100.

51 Ali Yıldırım – Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 8. Baskı (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2011), 257.

edilen bilginin örneklemin temsil ettiği evrene genellenmesi değil, tersine çalışılan kişilere benzer ya da aynı özellik gösteren kişilere genellenmesidir.⁵² Bununla birlikte nitel araştırma betimleme yapma, yorumlama ve aktörlerin bakış açılarını anlama gibi avantajlar sunmaktadır. Bu bağlamda veri toplama aracı olarak kullanılan gözlem ve görüşme (mülakat) yöntemleri, incelenen grubun “kendi davranışlarını nasıl biçimlendirdikleri, başkalarının davranışları nasıl algıladıkları, farklı ortamlara nasıl uyum sağladıkları, çeşitli sosyal olaylarla ilgili varsayımları nasıl oluşturdukları” nı derinlemesine bir şekilde inceleme imkânı vermektedir.⁵³

3.1. Eşlerin Birbirine Şart Koşması ve Din Değiştirme

3.1.1. Evlilik Öncesinde Eşlerin Birbirine Dini, Kültürel Anlamda Bir Şart Koşması

Araştırmamızda yer alan katılımcılara, “Evlilik öncesinde eşinize dini veya kültürel anlamda bir şart koştunuz mu?” şeklinde bir soru yönelttik.

a) Bu soruya 11 katılımcı dini-kültürel nitelikte bir şartı, eşlerine koştuklarını belirtmişlerdir. Bu katılımcılardan 8’i dini, 2’si kültürel bağlamda bir şart koşturmuştur. 1’i ise, mensubu olduğu dinî inanç ve kültürel altyapıya uygun bir şekilde özgürce yaşayabilme şartıyla evlenebileceğini eşine bildirmiştir.

a1) Alman-Müslüman birisiyle evli olan K20 [Erkek-Türk-Müslüman], evlilik öncesinde eşinin din değişmesi yönünde kendisine şart koştüğünü şöyle ifade etmiştir: “Evet, şart koştum. ‘Müslüman olursan evleniriz, olmazsan da evlenmeyiz.’ dedim. O da kabul etti ve ondan sonra da evlendik. Onun dışında, domuz eti yememe ve içki içmeme şartı koydum. Zaten usulüyle anlatınca, kendiliğinden bıraktı. Sonrasında başörtü taktı. Başörtüsü taktığı zaman arkadaşları, eşimi hemen tepkiyle karşıladılar. Eşim de onlara ‘ben Müslüman oldum. Onun için başörtüsü takıyorum’ deyince, onlar da ‘bırak örtüyü, Türklere benzemişsin’ diyorlardı. Devamında eşim, ‘Türk olsam ne olacak, Alman olsam ne olacak. Ben Müslüman oldum’ diye cevap veriyordu.”

Alman-Hristiyan birisiyle evli olan K38 [Erkek-Türk-Müslüman] eşi Müslüman olmasa bile ona domuz eti yememe şartı koştüğünü şu şekilde belirtmiştir: “Din değiştirmesi gerektiğini, ona söylemedim önce bir ön araştırma yapmış istedim. Onun dışında zorla ona bir şey yaptıramazdım. Ayrıca ‘benimle birlikte olduğun sürece, domuz eti yemeyeceksin!’ diyerek, ona domuz eti yemesini yasakladım.”

52 Janet Ward Schofield, “Increasing the Generalizability of Qualitative Research”, *Qualitative Inquiry in Education: The Continuing Debate*, ed. Elliot W. Eisner ve Alan Peshkin (New York: Teachers College Press, 1990), 226’ dan akt. Tüknüklü, “Görüşme”, 548.

53 Yıldırım – Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 36.

a2) Alman-Müslüman (evlilik için din değiştiren) birisiyle evlenip boşanmış olan K19 [Erkek-Türk-Müslüman], evlilik öncesinde eşine kültürel anlamda; aile büyüklerine Türk gelenekleri çerçevesinde saygı göstermesi gerektiği şartını koşmuştur: *“Başörtüsüne zaten karışmam. Yani zorla birisine başörtü taktıramam. Zaten şimdiki nişanlım da türbansız... İçki ve domuz eti konusunda ise, zaten eşim dini bir sebepten ötürü değil de bireysel tercihi olarak ne içki içerdi ne de domuz eti yedi. Ben evlenmeden önce, dinimiz hakkındaki bazı konulardan ona bahsettim. Ona da şunları belirttim: ‘Eğer Müslüman olursan bu dediklerimi yaparsan iyi olur ama eğer kendi dininde kalırsan da benim için fark etmez...’ Büyüklerimize karşı nasıl davranılması gerektiğini, onlar gelince ayağa kalkılıp elinin öpülmesi gerektiği gibi şeyleri ona anlattım. İlk başlarda yapıyordu ama daha sonra aramız bozulunca yapmamaya başladı.”*

a3) Alman-Hristiyan birisiyle evli olan K7 [Erkek-Türk-Müslüman] ise, mensup olunan dini inanç ve kültürel geleneği, evlilik boyunca rahatça yaşayabilmeyi eşine şart koştuğunu şöyle ifade etmiştir: *“Evet, şart koştum. Demokratik bir evlilik olmasını istedim. Dinime, dilime, devletime, yakın çevreme, örf ve adetlerime saygı duyulmasını şart koştum. Ben Türkçe konuşacağım zaman ‘niye Almanca konuşmuyorsun?’ tarzında bir soru yönlendirilmesini istemediğimi eşime söyledim.”*

b) Geriye kalan 30 katılımcı ise evlilik öncesinde eşlerine hiçbir şart koşmadığını ifade etmiştir.

b1) Alman-Hristiyan birisiyle evlenip boşanan ve seküler bir dini anlayışa sahip olan K40 [Kadın-Türk-Müslüman] ise eşine hiçbir şart koşmadığını belirterek şu noktaya değinmiştir: *“Hayır, eşime hiçbir şart koşmadım. Din değiştirmesini de söylemedim. Çünkü hangi dine inandığı benim için sorun değildi. Ama din değiştirmesini şart koşsaydım, beni sevdiğinden dolayı, Müslüman olurdu. Bunun yanı sıra eğer eşim sünnetli olmasaydı, bu büyük bir problem olurdu. Kendisi Hristiyan olmasına rağmen sünnetliydi. Eşim küçükken hastalık kapmasın diye, annesi sünnet ettirmişti.”*

Alman-Hristiyan birisiyle evli olan K12 [Kadın-Türk-Müslüman], evlilik öncesinde evlilikle ilgili detaylı bir şekilde konuştukları ve bu konuda anlaşabilmeleri için eşleriyle birbirine şart koşmadığını ifade etmiştir: *“Eşimle birbirimize şart koşmadık. Zaten biz evlenmeden önce bu konuları konuştuk. Bizim için nelerin önemli olduğu, hayata bakış açımızın nasıl olması gerektiği, her ikimizin de evliliğimizin her aşamasında kendimizi iyi hissetmesi ve bunun için neler yapılması gerektiğini konuştuk.”*

b2) Eşlerin, evlilikle ilgili durumlarının belirleyicisi her zaman kendileri olmamaktadır. Geleneklerine bağlı, dindar bir aile ve arkadaş çevresi de kimi zaman evliliğin şekillendirilmesinde etkili olabilmektedir.⁵⁴ Alman-Müslüman birisiyle evli olan K15 [Erkek-Türk-Müslüman], eşine kendisinin hiçbir şart

54 Curtis – Ellison, “Religious Heterogamy and Marital Conflict”, 553-554.

koşmadığını, ama eşinin Türk örf ve adetlerine göre nasıl davranması gerektiği konusunda, akrabalarının ona bazı tavsiyelerde bulunduğunu şu şekilde anlatmıştır: “Ben eşime hiç şart koşmadım ama teyzemler ‘buraya gelin olarak geldiğinde, yeme-içme kültürünü değiştireceksin.’ demişlerdi. Amcamın oğlu benden 3 sene önce bir Almanla evlenmişti ve bundan dolayı eşimin neler yapması gerektiği, nasıl adapte olacağı gibi konularda eşime tavsiyelerde bulunuyordu. Böylelikle onların tecrübelerinden yararlanmış olduk. Yengem, benim eşime mesela ‘Bir misafirlğe gittiğimiz zaman direkt oturmayacaksın. Büyükse elini öpeceksin, küçükse selam vereceksin, orada hazır olan bayanlara sarılıp öpeceksin.’ gibi şeyler söylemişti. Bunun öncesinde eşim, gelirdi hemen otururdu ve teyzemler bakakalırdı ama şimdi böyle şeyler yapmıyor.”

Katılımcıların büyük çoğunluğu evlilik öncesinde eşlerine dini-kültürel herhangi bir şart koşmamıştır. Bunun sebeplerine göz attığımızda, (a) seküler bir yapıya sahip fertlerin veya ailelerin, zaten partnerlerinden bu konuda herhangi bir beklenti içerisinde olmadığı, (b) evlilik öncesinde kendisi veya partneri zaten din değiştirdiği ve ikisi de aynı dini inanç ekseninde bir yaşantı sürdürdükleri için, herhangi bir şart koşma ihtiyacı duymadıkları gözlemlenmektedir. Din bağlamında şart koşan tarafın kim olduğuna göz atıldığında, ekseriyetle Müslüman eşin Hristiyan şart koştuğu görülmektedir. Türklerin eşlerine genelde domuz eti yememe, içki içmeme, Türk gelenek ve göreneklere göre yaşama gibi şartlar öne sürdükleri anlaşılmaktadır.

Tablo 4. Eşlerin Dini/Kültürel Anlamda Birbirine Bir Şart Koşma Durumu

Durumu	Şartın Niteliği	Sayı	Toplam
Şart Koşanlar	a1) Dini anlamda	8	11
	a2) Kültürel anlamda	2	
	a3) Evlilik süresinde, mensubu oldukları dini ve kültürel değerleri özgürce yaşama şartı	1	
Şart Koşmayanlar	b1) Fertlerin veya ailelerin seküler bir yapıya sahip olmalarından, b2) Çiftlerden birisinin evlilik öncesinde din değiştirip eşinin mensup olduğu dini inanca itisap etmesinden dolayı fertler, dini/kültürel anlamda bir şart koşmaya ihtiyaç duymamışlardır.	30	30
Toplam			41

Çalışmamızın ilerleyen aşamasında “3.2.2. Evlilik Sonrasında Yaşanan Sorunlar” başlığında da değinileceği üzere katılımcıların 5’inin evliliği boşanmayla/ayrılıkla sonuçlanmıştır. Evlilik öncesinde şart koşanlar/koşmayanlar ile evliliğin devam etmesi ve problemlerle başa çıkma durumlarına göz attığımızda ise boşanmış bireylerin 4’ünün evlilik öncesinde eşine şart koşmadığı; 1’inin ise eşinin din değiştirmesi hususunda bizatihi kendisinin değil ai-

lesinin şart koştuğu anlaşılmaktadır. Alman-Müslüman birisiyle evlenip boşanmış olan K36 [Kadın-Türk-Müslüman] ailesinin din değiştirme şartını ve evlilik sürecini şöyle ifade etmektedir: *“Eşimle tanıştıktan bir hafta sonra, bana ‘nişanlanalım’ dedi. ‘Daha bir haftadır tanıyoruz birbirimizi’ deyince, ‘hayır benim zaten dünyam sensin, biz nişanlanacağız’ dedi. Bu kadar zorlamalardan sonra ben de kabul ettim ve kimsenin haberi olmadan, annesinin huzurunda nişanlandık. Sonrasında ben ona ‘evlenme aşamasına geldiğimizde, benim annemler Müslüman olmanı isteyeceklerdir’ dedim ve o da ‘desinler, benim için sorun değil’ dedi. Ama yine de iyi düşünmesini ona söyledim, o da bunun hiç problem teşkil etmeyeceğini söyledi. Düğün arifesinde ailem ondan Müslüman olmasını söyleyince, biz o günlerde bir program yapıp camiye gittik, eşim sünnet oldu, bütün merasimleri tamamladık ve evlendik.”*

3.1.2. Eşlerin Din Değiştirmesi ve Sebepleri

Bu bölümde din değiştiren kişilerin, din değiştirme sebeplerine veya din değiştirmelerinde nelerden etkilendiklerine değineceğiz. Kendisiyle mülakat yaptığımız 41 katılımcıdan 11’i⁵⁵, evlilik öncesinde, aşamasında, sonrasında ya kendi isteğiyle din değiştirmiş ya da evlilik için (eşlerinin şart koştuğundan veya telkinlerde bulunduğundan dolayı) din değiştirip, Hristiyanlıktan İslamiyet’e geçiş yapmışlardır.

Din değiştiren 11 kişiden a) 4’ü, eşinin telkinleri veya şart koşması neticesinde Müslüman olmuştur.

Eşinin şart koşmasıyla Müslüman olan K21 [Kadın-Alman-Müslüman] İslam’da dikkatini en çok çeken şeyi şöyle ifade etmiştir: *“Öncelikle eşim bana bunu şart koşmuştu onun için Müslüman oldum. Sonra da dini kitaplar okuyunca, sorularımın hiçbirisinin cevapsız kalmadığını gördüm ve etkilenmeye başladım. Özellikle Peygamberimizin hayatı beni çok etkiledi.”*

Türk-Müslüman birisiyle evli olan ve eşinin talebiyle din değiştiren K30 [Erkek-Alman-Müslüman] ise, İslamiyet’te kendisini en çok etkileyen hususları ve din değiştirmesine, arkadaş çevresinin yaklaşımını şöyle belirtmiştir: *“İslamiyet’in içerisinde tek bir Allah’a inanılması ve bütün kutsal kitapları, peygamberleri, dinleri içerisinde barındırması beni etkiledi ve hak dinin İslam olduğunu düşünerek Müslüman oldum. Hristiyanlığın eksik bir din, İsa’nın Allah’ın oğlu olmadığını ve İncil’in kesinlikle tahrif edildiğini düşünüyordum. Aslında benim gibi düşünen birçok Hristiyan var ama bunu dışarıya belli edemiyorlar... Ailem ise bu fikrin tamamıyla bana ait olduğuna inandıkları için bu konuda bana olumsuz bir tavırla yaklaşmadılar. Arkadaş çevremden ise benim Müslüman olmamı olumlu ve olumsuz*

55 Mülakata katılan ve katılmayanlar 52 kişiden 14’ü; katılanlar 41 kişiden ise 11’i din değiştirmiştir. “Bulgular” kısmında bu 41 katılımcıyla yaptığımız görüşmeler değerlendirilmeye alındığından ötürü din değiştiren 14 kişiden (3’ü görüşmeye katılmamıştır) 11’inin din değiştirme sebepleri çalışmamızda analiz edilmiştir.

karşılایanlar oldu. Bazı arkadaşlarım da din değıştirmemden ötürü benimle irtibatı kestiler. Esasında beni dışladıkları için, ben arkadaşlığımı onlarla bitirdim.”

b) Geriye kalan 7’si ise, evlilik öncesinde (eşyle tanışmadığı dönemlerde) veya evlilik sonrasında kendi istekleriyle ve genellikle evlilik söz konusunu olmadan Müslüman olmuşlardır.

Yehova Şahitleri’ne mensup olduğu dönemlerde misyonerlik yapan ve sonrasında Türk-Müslüman birisiyle (hâlihazırda eş) yaptıkları dini münazaralar sonucunda İslam’dan etkilenip din değıştiren K18 [Kadın-Alman-Müslüman], dine geçiş hikâyesini ve etkilendiği hususları şöyle dile getirmektedir: “...Hristiyanlıktaki bazı eksikliklerden dolayı Hristiyanlıktan, onun bir başka kolu olan Yehova Şahitleri’ne geçtim. O süre boyunca misyonerlik yaparken, eşimle karşılaşılıyor ve ikimiz arasında geçen dini mülâhaza ve soru-cevaplardan sonra kafamda bir takım soru işaretleri belirliyordu. O zamanlar bağlı bulunduğum hocalarım bile bu sorulara tatminkâr bir cevap bulamamıştı. Yehova Şahitleri dâhil, Hristiyanlıktaki bütün mezheplerin batın olduğuna eşim beni ikna etti. Benim Müslümanlığı tam olarak benimsememe önce eşim, sonra da tanıştığım diğer Alman-Müslümanlar vesile oldu. Ama asıl sebep, İslam’daki tevhit, namaz ve İslam’ın insanlara dünya ve ahiret saadetini sunmasıdır.”

Bununla ilgili olan son örneğimizde Türk-Müslüman eşyle evlendikleri zaman eski dini inancı olan Hristiyanlığı devam ettiren ama evliliklerinin ilerleyen dönemlerinde Müslüman kızıyla olan bir diyalogu ardından kafasında soru işaretlerinin belirdiğini ve sonrasında İslamiyet’e geçtiğini belirten K33 [Kadın-Alman-Müslüman], din değıştirme hikâyesini şu şekilde anlatmaktadır: “En fazla, bizim büyük kızdan, Y***’den etkilendim. O zamanlar Hristiyandım ve Y*** ilkokula gidince kapanmak istedi. Ben de ona ‘sen ister kapanır ister kapanmazsın. Ben kapanmana yardım edemem. Çünkü bu konuda hiçbir bilgim yok’ dedim. Kızım kapanınca okul idaresi beni okula çağırıp bana ‘çocuğın başını zorla kapatıyorsunuz’ dediler. Ben de onlara ‘ben açık geziyorum ve kızıma nasıl baskı yapayım’ desem de ‘yok baskı yapıyorsunuz’ demeye başladılar. Hâlbuki kızım ‘ben kapanacağım ve bir daha türbanı çıkartmayacağım’ dedi. Sonra eve gelince kızım bana ‘biz Hristiyan mıyız yoksa Müslüman mıyız? Biz neyiz?’ diye sordu. Ben de bu sorudan çok etkilendim ve İslam hakkında okumaya başladım. Ama Türk toplumundan İslamiyet’i öğrenmek istemedim. Çünkü Türk dindarlığında çok fazla çelişki var ve batıl inanç vardı. İslamiyet’i ben tam öğrenmek istiyordum ve nihayetinde Alman-Müslüman oldum. Müslüman olduktan sonra, eskisinden kendimi daha mutlu hissediyorum... Benim bir arkadaşım vardı ve onunla birlikte Köln’de bulunan bir İslami kuruluştan ders almaya gidiyorduk. Böylelikle aldığım o dersler neticesinde, İslam hakkında çok şey öğrenmiş oldum ve Kuran’ı okuyarak anladım. Bu öğrendiğim şeyler neticesinde, İslam’da kadının, söylenildiği gibi bir ‘mutfak böceği’ olmadığını öğrendim. En fazla kadın hakları beni etkiledi. Çünkü Hristiyanlıkta kadınlara bu kadar hak tanınmıyordu. Hristiyanlıkta bulunan kadın haklarının, pratikte uyguladığına rastlamadım.”

Tablo 5. Eşlerin Din Değiştirme Durumu

Sebebi	Gerekçe	Sayı	Etkileri	Toplam
Evlilik için	Aile içi ilişkilerde din-kültür çatışması yaşanmaması, çocukların aynı dini yapıyla yetiştirilmesi, evliliğin daha sağlıklı bir şekilde devam etmesi	2	Din değiştirilenlerin, evlilik boyunca, yeni dini inançlarına eşleriyle ya yakın ya da eşlerinden daha DÜŞÜK düzeyde bir bağlılık gösterdikleri anlaşılmıştır.	4
	Eşinin şart koşması, kendisinin de bunu uygun görmesi	2		
Evlilikten Bağımsız Bir Şekilde Alınmış Bir Kararla	Eski dini inancından ötürü duygusal-manevi tatminsizlik yaşaması; yeni dini inancını daha rasyonel bulması ve bu inancın hayatına anlam kazandırması	7	Din değiştirilenlerin, evlilik boyunca, yeni dini inançlarına eşleriyle ya yakın ya da eşlerinden daha YÜKSEK düzeyde bir bağlılık gösterdikleri anlaşılmıştır.	7
Toplam				11

Sonuç olarak şunu diyebiliriz ki araştırdığımız örneklem grubundaki din değiştirilenlerin çoğunluğu kendi iradesiyle ve başkalarının talebi olmaksızın veya baskısına maruz kalmaksızın -kendi beyanlarına göre- eski dini inancından ötürü duygusal-manevi tatminsizlik yaşaması, yeni dini inancını daha rasyonel bulması ve hayatına anlam kazandırması gibi sebeplerle din değiştirmişlerdir. Çalışmamızdaki katılımcılardan din değiştirilenlerin hepsi Hristiyanlıktan (farklı mezhep ve kollarından) İslamiyet'e geçiş yapmışlardır. Başka bir ifadeyle evlilik öncesinde, aşamasında veya sonrasında eşinin şart koşması veya kendi isteğiyle Hristiyanlığa geçiş yapmış kişilere, alan araştırmamız boyunca ulaşamadık.⁵⁶ Evlilik amacı dışında kendi kararıyla din değiştiren hiçbir katılımcı, bundan dolayı bir pişmanlık veya hayal kırıklığı yaşamadığını ve önceki yaşamlarına nazaran kendilerini daha huzurlu olduklarını belirtmişlerdir.

Eşyle tanışmadan önce veya tanıştıktan sonraki bir süreçte, kendi rızası ve isteğiyle din değiştirilenlerin, zamanla yeni dinlerini içselleştirdiği ve hatta yeni dinlerine eşlerinden daha fazla bağlılık gösterdikleri anlaşılmıştır. Ayrıca bunlardan hiç birisinin gerçekleştirdiği evlilik, boşanmayla sonuçlanmamıştır. Çalışmamızın odak noktası olmasa bile şunu da söylemeliyiz ki bu kategoride olup din değiştiren kadın Alman katılımcıların, çocukların dini yetiştirilmesinde daha aktif rol aldığı çalışmamız boyunca anlaşılmıştır. Bunun

56 Daha sonra yapılacak olan çalışmalarla Hristiyanlığa geçiş yapmış olan ve karma evliliği gerçekleştirmiş bireylere odaklanılmasının bu eksikliği gidereceği kanaatindeyiz.

yanı sıra yine çalışmamızda, Hristiyan bir Alman erkekle evlenen Müslüman Türk kadınların, çocuklarının dini (İslami geleneğe uygun) sosyalleşmesine büyük önem gösterdiği görülmüştür. Yahudilerin yaptıkları karma evlilikler hakkında yapılan araştırmalar, çalışmamıza benzer bir şekilde, partnerlerden kadın tarafının Yahudi olması durumunda, çocuğun Yahudi geleneğine göre yetiştirilmeye daha meyilli olduğunu göstermiştir.⁵⁷ Öte yandan sadece sevdiği kişiyle evlenebilme adına din değiştirenlerin, evlilik boyunca o dini içselleştirmedeği ve boşanma neticesinde ya eski dinine dönüş yaptığı ya da dini bağlılığında bir azalma olduğu görülmüştür.

3.2. Türk-Alman Evlilikleri ve Yaşanan Sorunlar

Bu başlık altında, karma evlilik yapmış olan Türk-Alman çiftlerin evlilik sonrasında karşılaşılabilecekleri sorunları tespit etmeye çalışacağız. Buna değinmeden önce katılımcıların, evlilik öncesinde yapacakları evlilik hakkında ne tür kaygılar taşıdıkları üzerinde duracağız.

3.2.1. Evlilik Öncesinde Evlilik ile İlgili Duyulan Kaygılar

Araştırmamıza yer alan 41 katılımcıdan a) 11'i ya kültürel (etnik köken) ya da dini aidiyet farklılıklardan ötürü birtakım sorunlar yaşayabileceklerini düşünmüşlerdir.

a1) Dini farklılığa vurgu yapan Alman-Hristiyan birisiyle evli olan K7 [Kadın-Türk-Müslüman] şunları söylemiştir: *"Farklı dinlere mensup olmamızdan dolayı, aramızda sevgi de olsa, ileride bir sorun olacağını evet düşünüyorduk."*

Dinî-kültürel farklılıklar sebebiyle sahip oldukları ön yargılardan ötürü, evlilik öncesinde eşyle ve evlilikle ilgili bazı kaygılar taşıdığını belirten Alman-Müslüman birisiyle evli olan K32 [Erkek-Türk-Müslüman] şunları belirtmiştir: *"Tabi farklı kültürden olmamızdan dolayı kafamda bazı soru işaretleri oluyordu ama eşimi tanıdıktan sonra görüşüm değişti. İnsanın bir şeyi tecrübe etmeden, ön yargılarıyla yaşayınca, karşı taraf hakkında hep şüphe duyabiliyor."*

a2) Kültürel farklılıklardan ötürü espri/şakalaşma anlayışları, iletişim biçimleri farklılaşabilmekte ve bu durum kimi zaman evlilik içerisinde zorluklar yaşanmasına yol açabilmektedir.⁵⁸ Alman-Müslüman birisiyle evlenip boşanmış olan K19 [Erkek-Türk-Müslüman] kültürel ve değer yargılarının farklılıklarından ötürü yapacağı evlilikle ilgili kaygılı olduğunu şöyle anlatmıştır: *"Evlenmeden önce son zamanlarımda, özellikle bir-iki ay kala, acaba her şey istediğimiz gibi mi olacak, sonuçta birbirimiz kırar mıyız, rencide eder miyiz gibi içimde çok korku vardı. Aramızdaki din ve kültür farklılığı olmasından dolayı, yanlış anlaşılmalardan olacağımdan korktum. Tabi bir Türk'le şaka yaptığın gibi, Almanlarla şakalaşmıyorsun. Yapı olarak da çok farklıyız. Biz Türkler, biraz daha sıcakkanlı bir milletiz."*

57 Judd, "Intermarriage and The Maintenance", 262.

58 Bustamante v.dğr., "Intercultural Couples", 160.

Mesela, birisi bize geldiği zaman 'gel seni gezdireyim' falan deriz. O sıcaklığımızı hemen hissettiririz. Ama Almanlar çok soğuklar. Almanın damarını kessen, buz gibi kan gelir. Yani çok soğuklar. Bununla birlikte, bir Türk'le en basitinden arkadaşlık yapacağın zaman, aynı kültürle yetiştiğimiz için, birbirimizin tavır ve tutumlarının ne olabileceğini kestirebiliyoruz. Neye sevinilir neye gülünür onu bilebiliyoruz ama bir Almanla öyle olunamıyor. Evlenmeden önce 'acaba doğru mu yapıyorum yanlış mı yapıyorum?' diye kendi kendime sorular sormaya başladım ve bundan dolayı uyuyamadığım çok geceler oldu."

Evlilik öncesinde din değiştiren ve Türk-Müslüman birisiyle evli olan K11 [Kadın-Alman-Müslüman], kültürel farklılıklardan dolayı bazı kaygılar taşıdığını şöyle ifade etmiştir: *"Benim evlilik öncesinde taşıdığım kaygılar, genelde Türk kültürüyle ilgili şeylerdi. Almanya'da Türkiye'nin her bir coğrafyasından gelen çok sayıda Türk bulunmakta ve buradakilerden gördüğüm kadarıyla gelin-kaynana, damat-kayınpeder ilişkilerinde birtakım zorluklar yaşanıyor. Evlenmeden önce, bahsettiğim bu tür zorlukları benim de yaşayabileceğimden korktum ve bundan dolayı endişe duyuyordum. 'Acaba eşimin tarafına karşı doğru davranabilecek miyim? Acaba dinde yeri olmayan ama Türk kültüründe ayıp denilen şeyleri ben de yapacak mıyım?' şeklinde endişelerim vardı."*

b) Büyük bir çoğunluğu ise, 30'u, farklı etnik köken ve dinî aidiyete sahip birisiyle evlilik öncesinde herhangi bir sorunla karşılaşacağını düşünmediğini ifade etmiştir.

b1) Evlilik öncesinde çiftlerin, derinlemesine bir şekilde farklılıkları hakkında konuşmanın, evlilikle ilgili kaygılarını yok ettiğini Alman-Müslüman birisiyle evli K10 [Erkek-Türk-Müslüman] şöyle belirtmiştir: *"Bunları konuştuk ilk 3 günde. Tanıştığımız ilk üç günde net bir şekilde karşılıklı cevaplarımızı verdiğimiz için yani 'böyle olursa nasıl davranırsın?' şeklinde soru sordum ona ve o da bana aynısını sordu ve sağlıklı cevaplar verdik birbirimize. Sonrasında evlenmeye karar verdiğim için bu şekilde bir tedirginliğim yoktu."*

b2) Küçüklüğünden itibaren Almanlarla iç içe yaşamasından ötürü, Alman birisiyle evlilik yapacak olmasının, aradaki din ve etnik köken farklılığına rağmen, kendisinde hiçbir kaygı oluşturmadığını Alman-Müslüman birisiyle evlenip boşanmış olan K36 [Kadın-Türk-Müslüman] şöyle belirtmektedir: *"Benim kafamda bu konuda hiç soru işareti yoktu. Zannımca hiç problem yaşamayacağımı düşünmemin sebebi, küçüklüğümden beri hep Almanlar ve Hristiyanlar arasında yaşadığım ve onlarla hiçbir problem yaşamadığımdan dolayıldı."*

b3) Bu kategorideki katılımcılardan bazısı evlilik öncesinde eşlerinin kendi dini inançlarını benimsinden dolayı, gelecekteki evliliklerinde din eksenli bir sorunun ortaya çıkacağını düşünmediklerini belirtmişlerdir. Aynı dini inancı paylaşmanın, böyle bir kaygıyı bertaraf ettiğini belirten, Alman-Müslüman birisiyle evli K17 [Erkek-Türk-Müslüman] şunları söylemiştir: *"Türk-Alman evliliklerinde genelde hanımları kocalarına uyum sağlayabilmek için Müslüman oluyorlar ve birçoklarında da evlilik bittiği zaman, kadın dini tekrar bırakıyor ve eski*

yaşantısına geri dönüyor. Benim eşim ne benle evlenmek için Müslüman oldu ne de benim için Müslüman oldu. Bundan dolayı kafamda hiçbir soru işareti yoktu. Kendisi 6 ay boyunca İslamiyet'i araştırdı ve Kuran'ı baştan sona kadar okudu. Kafasına takılan şeyleri bana soruyordu. Nihayetinde, sonradan Müslüman olan bir Almanın evine gittik ve o da eşime her şeyi güzelce açıkladı ve kafasında hiçbir şüphe kalmadık-tan sonra eşim Müslüman oldu. Bu aşamadan sonra, kendi kültüründe de olsa, yaptığı bir şeyin haram veya İslam'a zıt olduğunu söyleyince, tereddütsüz o şeyi artık yapmıyordu. Ben de bundan dolayı hanıma güvendiğim için, kafamda soru işaretleri yoktu..."

b4) Karma evlilik gerçekleştirecek olan bireyler, birbirleriyle stresli olduğu hususları paylaşarak, empati geliştirmeye ve böylece sorunlarla başa çıkma yolları arayabilmektedirler.⁵⁹ Evlilik öncesinde, eşyle birbirlerinin dini veya kültürel farklılıklarına saygı duyacakları yönünde sözbirliği ettiğini söyleyen, Türk-Müslüman birisiyle evli K39 [Kadın-Alman-Hristiyan] şunları dile getirmiştir: *"Yok, herhangi bir sorun çıkacağını düşünmemiştim. Zaten evlenmeden önce, biz her ikimizin birbirimizin dinine ve kültürüne saygı duyacağımızı söylediğimiz için, bu konuda kafamda bir soru işareti yoktu."*

Sonuç olarak, katılımcıların çoğunluğu (30 katılımcı), evlilik öncesi, yapacakları evlilik hakkında bir kaygı taşımadıklarını belirtmişlerdir. Bazı katılımcılar (11 katılımcı) ise, eşi ister kendi mensup olduğu dini inanca intisap etsin isterse de etmesin, kültürel kaynaklı bazı sorunlarla karşılaşılacağını düşündüklerini belirtmiştir. Bu kişiler, genel itibarıyla, eşleriyle olan kültürel farklılıkların, evlilik sonrası bir sorun yaratabileceğini düşünmüşlerdir.

Tablo 6. Evlilik Öncesinde Evlilikle İlgili Kaygı Duyma Durumu

Durumu	Sebepleri	Sayı
Kaygı duyan	(a1) Dinî-kültürel farklılıkların, evlilik sonrasında bir problem teşkil edeceğini, (a2) Eşlerinin kendi dini inançlarını benimsemesine rağmen, kültürel açıdan sorun yaşayabileceğini düşünmesi	11
Kaygı duymayan	(b1) Evlilik öncesinde, evlilikle ilgili detaylı bir şekilde konuşması, (b2) Evlilik öncesine kadarki sürede, partnerinin mensup olduğu kültürle iç içe yaşama ve bu yüzden belirsizlik yaşamaması, (b3) Eşlerden birisinin eşinin dinine intisap etmesi, (b4) Eşlerin din ve kültürel farklılıktan ziyade "sabır", "empati", "tolerans" gibi olgulara vurgu yapması.	30
Toplam		41

3.2.2. Evlilik Sonrasında Yaşanan Sorunlar

Evlendikten önce, yapacakları evlilikler hakkında kaygı duyan bazı eşler, evlendikten sonra bu kaygılarının yersiz olduklarını görmüşlerdir. Bazı katılımcılar ise evlilik öncesinde herhangi bir sorunla karşılaşmadığını düşünmüş

⁵⁹ Holzapfel, "Intercultural Couples' Internal Stress", 146.

ama evlilikten sonra bunun tam tersi yönünde bir sonuçla karşılaşmış ve neticesinde bazı evlilikler, boşanmayla sonuçlanmıştır.

a) Araştırmamızda yer alan 41 kişiden 32'si, ufak tefek problemler dışında, dini-kültürel anlamda evliliği sonlandıracak derecede ciddi bir problemle karşılaşmamışlardır.

a1) Evlilik öncesinde dil probleminden ötürü, bu evliliğe şüpheyle yaklaşan Alman-Müslüman birisiyle evli olan K15 [Erkek-Türk-Müslüman], bu kaygıların yersiz olduğunu ve karşılaşılan problemlere karşı sabırlı yaklaşmanın ve empati kurmanın önemine değinerek şunları söylemiştir: *“Aslında başta dil probleminden korkuyordum ama sonra dili öğrenince, problem de kalmadı. 3 sene zorluk çektik ama ondan sonra zaten dil problemim de düzeldi... Her şeyde anlayış göstermek gerekiyor. Alman da olsa Türk de olsa karşılıklı olarak sıkıntılı şeyler olacak ister istemez. Ama sabır ve anlayışla üstesinden gelinebilir.”*

a2) Dini veya etnik kökeni farklı olsa bile, karşı tarafa toleranslı olmak ve farklılıkları anlayışla karşılaşmaya çalışmanın önemini vurgulayan Alman-Hristiyan birisiyle evli K9 [Kadın-Türk-Müslüman] şunları belirtmiştir: *“Kültürel ve dini farklılıklardan dolayı tabii ki tartışmalar oluyordu. İllaki, insanlar arasında, eşler arasında dini-kültürel sebeplerden görüş farklılıkları muhakkak oluyor. Ama benim için yani evlenirken Müslüman olması veya olmaması ilk planda önemli değildi. Önemli olan o konuda karşılıklı tolerans gösterilebilmesiydi. O olmasaydı, tabii ki aramızda sorun çıkardı. Benim ona karşı kültürel açıdan dini açıdan toleransım var, eşimin de bana karşı toleransı var yani iki tarafın da var. O bakımdan bu toleransın olması benim için önemliydi. Her iki tarafında o konuda özgür olabilmesi...”*

Farklı kültürel altyapıya sahip olursa bile, birbirine karşı anlayışlı ve toleranslı olmanın, evliliği sağlıklı bir şekilde yürütmenin en önemli anahtarı olduğunu düşünen Türk-Müslüman birisiyle evli K22 [Erkek-Alman-Müslüman] şunları ifade etmiştir: *“Eğer birbirimizi idare etmeseydik, problem yaşayabilirdik. Saygı insanlığın ilk oluşumundan beri ortaya çıkmış bir erdem ve bütün ahlaki disiplinlerin temelini oluşturuyor ve biz de birbirimize saygılı olup, bunu çocuklarımıza da öğretmeye çalışıyoruz. Farklı kültüre mensup olanlara karşı iki türlü tutum vardır. Birincisi, ‘farklı bir kültürden, uzak durayım’, ikincisi ise ‘farklı bir kültürden, çok ilgimi çekiyor ve onun hakkında bilgi edinmek istiyorum’. Biz de kendimizi ve çocuğumuzu bu ikinci şekle göre eğitmeye çalışıyoruz. Kendimizin tecrübe etmediği bir şeyi çocuklara öğretme lüksümüz yok. Bundan dolayı biz bu şekilde yaşamaya çalışıyoruz ve umarım çocuklarımız da bu şekilde yaşarlar. Farklı kültürden de olursa, birlikte mutlu yaşamının çözümü budur.”*

Yukarıda alıntıladığımız mülakata benzer bir şekilde, Bustamante v.dğr.’nin çalışmasında yer alan kimi katılımcılar birbirinin kültürüne saygı duymaya ve saygıyı çocuklarına aşılama çalıştıklarının altını çizmektedir: *“...Anlamaya çalışmak zorunda olduğun genel farklılıklardan ötürü, birbirinin kül-*

türüne saygı duymak” ... “Her şey saygıyla başlar... Çocuklarını büyütürken de onlara başkalarının kültürüne saygı duymayı öğretmelisin, böylelikle gelecekte onlar da (farklılıklarla) başa çıkmayı muhtemelen öğreneceklerdir.”⁶⁰

a3) Bustamante v.dğr, karma evliliklerle partnerlerden birisinin eşinin kültürüne uyum sağlamasının, kültürel farklılıklardan dolayı oluşacak problemleri azalttığına değinmektedir.⁶¹ Alman-Müslüman birisiyle evli olan K31 [Kadın-Türk-Müslüman], eşinin dinini değiştirip Müslüman olması ve evlilikten sonra onun Türk kültürüne uyumlu bir şekilde yaşamasından dolayı, herhangi bir sorunla karşılaşmadıklarını şu şekilde belirtmiştir: “Evlendikten sonra, zaten uyum içerisindeydik. Ama daha çok o bize ayak uydurdu. Mesela çayı, diğer Almanlar gibi fincanda değil de bizim gibi çay bardağında içer. Ayrıca onların ailesi de bizimle uyum sağladı ve biz de onlara uyum sağladık. Karşılıklı saygı içerisinde belirli sınırlarda birbirimizin fikirlerine mümkün olduğunca uyum sağlamaya çalışıyoruz. Mesela kurban bayramlarında kayınvalideler, kendi inançlarında olmasına rağmen, bize gösterdikleri saygı gereği, bize bayram ziyaretine geldiler.

b1) Araştırmamıza katılan 4 kişi ise dini, kültürel veya kişisel problemlerden dolayı evlilik süresince birtakım sorunlarla karşılaştıklarını ama bu sorunun evliliği sonlandıracak kadar önemli olmadığını belirtmişlerdir.

Alman-Hristiyan birisiyle evli K8 [Kadın-Türk-Müslüman], yemek kültürlerinin farklı olmasından ötürü bazı zamanlar problem yaşadıklarını şöyle dile getirmiştir: “Sorun genelde yemek kültüründen ve yemeklerden dolayı çıktı. Sorun domuz eti de değildi, zaten ben domuz eti de yiyorum. Ama ben genelde vejetaryen yemekler yemeyi seviyorum. Örneğin bizim geleneklerde olan bamya, fasulyeyi çok seviyorum ama eşim onları tanımadığı için o yemekleri sevmiyor. Mesela fasulyeyi niye salçayla yaptığımı sorgular durur ve yemez...”

Türk-Müslüman birisiyle evli K26 [Erkek-Alman-Müslüman] ise eşinin ailesinin yaklaşım tarzının kendi yetiştiği Alman kültürüne göre farklılık arz ettiği ve bunun kendisi için büyük bir problem olduğunu şöyle ifade etmiştir: “Biz Almanlar, birisi bir şeyi bilerek veya bilmeyerek yanlış yaptıysa veya biz o kişinin hatalı olduğunu düşünürsek, onun yüzüne alenen bunu söyleriz. Ama eşimin ailesiyle bu konuda bazı sorunlar yaşadım. Belki farklı bir kültürel zemine veya farklı bir bakış açısına sahip olmamızdan dolayı, benim yaptığım bir davranış-refleks, Eşimin ailesi tarafından yanlış anlaşılmakta veya hoş karşılanmamaktadır. Ama bunu, bir türlü yüzüme karşı söylemiyorlar. Her şey güllük gülistanlık gibi gösteriyorlar ama arkamdan benim hatalı olduğum şeyi eşime söylüyorlar. Yaptığım hatanın, direkt olarak yüzüme söylenmemesini ben bir kibarlık olarak değil, aksine tuhaf ve can sıkıcı olarak değerlendiriyorum.”

b2) Karma evlilikler yapan bireylerin, aynı ulusa mensup olanlar arasındaki evliliklere göre, taşıdığı farklılıklardan ötürü daha fazla problem ve stres

60 Bustamante v.dğr., “Intercultural Couples”, 160.

61 Bustamante v.dğr., “Intercultural Couples”, 160.

yaşamaları muhtemeldir. Bundan ötürü bireylerin dayanışma halinde olmaları, empati kurmaları, anlayışlı olmaları ve birbirlerine desteklerini esirgememeleri, tavsiyeler vermeleri, çözüm odaklı olmaları gibi karşılıklı çözüm yollarına⁶², karma evlilik yapanların daha muhtaç oldukları gözükmektedir. Çalışmamızda yer alan 5 katılımcı yaşadıkları dini, kültürel ve bireysel problemlere karşı çözüm üretmediklerinden ötürü evliliklerini/birlikteliklerini sonlandırmışlardır.

b2a) Alman-Müslüman birisiyle evlenip boşanan K19 [Erkek-Türk-Müslüman], eşinin liberal bir yaşam tarzını tercih etmesini ve buna karşın kendisinin muhafazakâr oluşunu, boşanmalarının ana sebebi olarak görmektedir: *“Evliliğimizin olumsuz neticelenmesinin en büyük sebeplerinden birisi, liberal olmayışımıdır. Eğer liberal birisi olsaydım, içki içsem, sadece dünya zevkleri için yaşasam ve dini tamamıyla bir kenara itseydim, yani ortalama bir Alman gibi yaşasaydım, hiçbir problem yaşayacağımı düşünmezdim. Muhafazakâr olup da kendi kültürüne göre yaşamak ve bundan ödün vermek istemeyenlerin, kendi kültüründen olmayan birisiyle yapacağı evliliğin çok zor olacağını düşünüyorum.”*

b2b) İki farklı kültüre sahip bireylerin yaptıkları evliliklerde toplumsal cinsiyet rolleri arasındaki farklılıklar bireylerin stres, kaygı ve problem yaşamalarına yol açabilmektedir. Özellikle geleneksel bir kültürel alt yapıdan gelen bireylerin, eşlerinden daha fazla geleneksel bir beklenti içerisinde olduğunu daha önceki çalışmalar da göstermektedir.⁶³ K36 [Kadın-Türk-Müslüman], kendisinin deyimıyla Türk toplumunda yaygın olan korumacı erkek rolünün benzerini, evlilik öncesinde Alman eşinden de beklediğini ama hayal kırıklığı yaşadığını ve kültürel farklılıklardan, kişisel uyumsuzluktan ötürü Alman-Müslüman eşinden ayrıldığını şöyle açıklamaktadır: *“Eşim benden 3 yaş büyük ve çok uzun boyluydu ama beyin olarak ben daha kuvvetliydim. Aslında bu anlamda biraz eksiklik olduğunu sonradan fark ettim. Şöyle ki ben kuvvetli olsam bile, sırtımı rahatça yaslayacağım, arkamda benden daha kuvvetli birilerinin olmasını isterim her zaman. Bazı insanlar sadece sevgi arar ama ben bu özelliği de arıyordum. Bazen eşim çocuk gibiydi. Eşimin bu olgun olmayan yapısını fark ettim ve buna ilaveten zaten birbirimizi pek fazla göremiyorduk. Bu tür nedenlerden ötürü ondan hemen soğudum. Nihayetinde bu tür sorunlardan dolayı, ayrılma kararı aldım ve ayrıldık... Ben böyle sorunlar olduğunu ilk başlarda sezememişim ama boşanmadan sonra bu konuyu kendimle muhakeme edince, kıskançlığın olmaması gibi bazı kültürel farklılıkların, aslında bizim evliliğimiz için bir problem olduğunu sonradan anladım.”*

b2c) Eşinden boşanmış olan diğer 2 katılımcı ise, eşinin etnik kökeni hakkındaki negatif stereotiplerin ve evlilik öncesinde kaygı duydukları bazı negatif durumların, evlilik sonrasında gerçekleştiğini ve bundan dolayı boşandıklarını/ayrıldıklarını ifade etmişlerdir.

62 Holzapfel, “Intercultural Couples’ Internal Stress”, 148.

63 Bustamante v.dğr., “Intercultural Couples”, 159.

Türk-Müslüman birisiyle evli olup boşanan K41 [Kadın-Alman-Müslüman], eşiyle evlenmeden önce, Türk erkeklerinin eşlerini dövdüğü şeklindeki negatif stereotipin yersiz olmadığını ve bunun evlilik sonrasında gerçeğe dönüştüğünü belirten şunları belirtmiştir: *“Ben sorun olacağımı zaten düşünmemiştim ama Türk erkekleri hakkında bazı olumsuz şeyler duyuyordum. Bununla birlikte o denilen şeylerden bir tanesi başıma geldi ve eşim beni iki kez dövdü. Evliliğimiz ilk zamanlarında tartışmalar, dövmeler falan olmuştu. Bundan dolayı annemin eline koz geçmiş oldu ve ‘Bak Türklerle evlendin, başıma bunlar geldi. Ben sana söylememiş miydim?’ gibisinden şeyler söylemeye başladı. Ama ben annemin bu söylemlerinden hiç etkilenmedim ve normal yaşantıyı devam ettirdim. İlişkinin devam ettiği sürelerde bir kez beni aldattı ve ben bunu affetmiştim. Ama 6 ay sonra beni tekrar aldıınca, ondan boşandım.”*

Alman-Hristiyan birisiyle birlikte yaşarken K40 [Kadın-Türk-Müslüman] partnerinin kendisini aldatması sebebiyle ondan ayrıldığını şöyle izah etmiştir: *“...Bu kadar serbest olmanıza rağmen, ben bir Almanla birlikte olmaktan mutlu olmuyordum. Çünkü kültürlerimiz, hayatı algılayış biçimlerimiz farklı. Sevgiliyi veya eşi olmasına rağmen, başkalarıyla cinsel birliktelik içerisinde olmak Almanlar tarafından çok normal karşılanıyor. Bunun benim başıma da gelmesinden korkuyordum ki nitekim öyle de oldu ve eşim beni aldattı. Ben de bu durumu kabullenmeyip, her şeyi kestirip attım ve ondan ayrıldım.”*

Tablo 7. Evlilik Sonrası Yaşanan Sorunlar

Durumu	Nedeni	Sonuç	Sayı
a) Sorun Yaşamayanlar	a1) Bireylerin sabırlı olması/empati kurması, a2) karşılıklı tolerans göstermesi, a3) eşinin kendi dinine intisap etmesi	Evlilik devam ediyor	32
b) Sorun Yaşayanlar	b1) Evliliği olumsuz anlamda etkilemeyecek düzeyde kültürel ve kişisel nitelikteki problemler	Sorunlar aşıldı veya kabullenildi ve evlilik devam ediyor	4
	b2) b2a) Dini kaynaklı kültürel problemler	Problemlerden ötürü evlilik boşanmayla/ayrılıkla sonuçlanmıştır.	5
	b2b) Kültürel uyumsuzluk: bireysellik, ilgisizlik vb.		
	b2c) Kişisel Problemler: aldatma, darp etme vb.		
Toplam			41

Neticede araştırmamıza konu olan Türk-Alman evliliği yapmış olan 26 çiftin 5'inin evliliği/birlikteliği dini, etnik köken, kültürel farklılıklardan veya bireysel anlaşmazlıklardan dolayı boşanmayla/ayrılmaya sonuçlanmıştır. Türk-Alman evlilikleri yapmış olan kişilerin evliliklerinde, bütün evliliklerde olabileceği gibi bazı ufak tefek pürüzler dışında, önemli düzeyde dini-kültürel kaynaklı problemlerle karşılaşmamaktadır.

Sonuç

Türklerle Almanlar arasında yakın ilişkiler işçi göçüyle başlamış ama ilk nesil Türklerin kendilerini orada yabancı görmeleri ve Almancayı bilmemelerinden ötürü, aralarındaki ilişkiler pek gelişmemiştir. Bununla birlikte birinci nesilden son nesile gelinceye kadar Türklerin artık Almancayı öğrenmesi ve sosyal hayatta daha çok görünür olmasıyla birlikte ilişkiler gelişmiş ve araştırmamızda da görüleceği üzere bu gelişme, yapılan karma evliliklerin sayısını da arttırmıştır. Özellikle ilk nesilden sonraki Türk göçmenlerin Almanlarla yaptıkları evlilikler “sevgi”, “aşk”, “bağlılık” gibi duygusal-manevi motivasyonlarla gerçekleşmiştir. Deniz ve Özgür⁶⁴ de Antalya’da Türk erkeklerle evlenen Rus kadınların sığınma, kaçış gibi sebeplerden ziyade gönül birlikteliği ile açıklanabileceğine değinmiştir.

Araştırmamıza yer alan tüm katılımcılar, eşlerinden farklı dini orijinlerden ve farklı etnik kökenden gelmektedir. Bununla birlikte katılımcılardan bazıları ya eşyle tanışmadan önceki dönemlerde kendilerinin “dini uyanış” diye nitelendirdikleri sebeplerle din değiştirmiş ya da eşyle tanıştıktan sonra evlilik öncesinde veya evlendikten sonra din değiştirip eşinin inandığı dine in-tisap etmişlerdir. Din değiştirme sebebi ne olursa olsun, bunun yönü Hristiyanlıktan (ekseriyetle Katoliklikten) İslamiyet’e doğru olmuştur. Bununla birlikte, din değiştiren kişilerin büyük çoğunluğu, Müslüman orijinli eşlerine göre hem teorik hem de pratik anlamda, yeni dinlerine olan bağlılıklarının daha üst düzeyde olduğu çalışmamızda ortaya çıkmıştır. Mamafih din değiştirip Müslüman olan bireylerden bir kısmı, kendilerini muhafazakâr ve dine bağlı birisi olarak tanımlamasına rağmen, eski dini inanca ait kültürel unsurları (örn. Noel kutlaması) halen devam ettirme eğiliminde olduğu anlaşılmıştır. Bazıları da uyumlu ve dengeli bir şekilde evliliği devam ettirmek için kendi kültürünün yanı sıra eşinin de kültürünü pratize etme yolu tuttuğu ortaya çıkmıştır. Bu hususa değinen Altun ve Dinç,⁶⁵ iki farklı kültüre mensup bireylerin hem kültürüne hem de eşinin kültürüne uyum sağlamaya çalıştıklarını, böylece iki kültür arasında denge kurmaya gayret ettiklerini belirtmiştir.

Kendilerini liberal olarak tanımlayan kişilerin geneli hem farklı dini inanç hem de etnik kökenden birisiyle evlenme konusunda bir beis görmemiştir. Muhafazakâr olarak tanımlayanlar ise eşini, farklı etnik kökenden gelse bile, genelde kendi dini inancına mensup olan kişilerden seçmiş veya evlilik öncesinde/sonrasında eşinin din değiştirmesi yönünde dolaylı/dolaysız müdahalelerde bulunmuştur. Huschek v.dğr.⁶⁶ de dini bağlılığın, eş seçimine önemli

64 Ayla Deniz - Ertuğrul Murat Özgür, “Antalya’daki Rus gelinler: Göçten Evliliğe, Evlilikten Göçe”, *Sosyoloji Dergisi* 3/27 (2013): 159.

65 Altun - Dinç, “Yabancı Gelinlerin Türk Ailesi İçindeki Yeri”.

66 Huschek v.dğr., “Partner Choice Patterns”, 255.

bir etkisi olduğu sonucuna ulaşmıştır. Buna göre bireyler, göç ettiği ülkelerde kendi din mensuplarını tercih etmeye meyillidir.

Çalışmamızda yer alan katılımcılardan biri muhafazakâr ötekisi seküler olan çiftler muhafazakâr-muhafazakâr, seküler-seküler çiftlere nazaran daha fazla problem yaşamaktadır. Bunun sebebi olarak çiftlerin dini-kültürel bağlılık düzeylerinin farklı oluşunu ve birbirlerine tolerans göstermeyişi söyleyebiliriz. Dini-kültürel bağlılık düzeyi farklılıkları, evlilik boyunca muhafazakâr-seküler çiftlerin daha fazla çatışma yaşamasına yol açmaktadır. Buna ek olarak bireylerin evlilik öncesinde yaşam tarzı farklılıklarını, evlilikten beklentilerini, evlilik şartlarını detaylı bir şekilde müzakere etmeden ve bu konuda mutabık olmadan evlilik yapmaları; evlilik boyunca ise bu farklılıkları tolere etmemeleri evliliğin problemliliğine ve belki de sonlanmasına neden olabilmektedir. Nitekim araştırmamızda yer alan katılımcılar arasında evliliği boşanmayla sonuçlanmış olan 5 katılımcının 4'ünün, evlilik öncesinde partneriyle karşılıklı olarak dini/kültürel/bireysel bağlamda hiçbir şart koşmadığı anlaşılmaktadır. Bu katılımcıların ekseriyetle dini-muhafazakârlıktan ziyade kültürel-muhafazakâr bir yapıya sahip oldukları ve evlilik boyunca eşlerinin kendi kültürel kodlarına uygun bir yaşam sürmesinden mütevellit çatışma yaşadıkları ve neticesinde boşandıkları çalışmamız boyunca ortaya çıkmaktadır.

Çalışmamız, eşlerden birisinin din değiştirip eşinin dinine intisap etmesinin (Müslüman-Müslüman) ve çiftlerin dini bağlılık düzeylerinin yüksek oluşunun (muhafazakâr-muhafazakâr) evlilik bağlarını güçlendirdiğini göstermektedir. Allgood v.dğr.'nin çalışmasına göre dini bağlılık ve aktivitelerin yüksek düzeyde oluşu eşe ve evliliğe bağlılığı da arttırmaktadır.⁶⁷ Çalışmamızda katılımcılar doğrudan bunu beyan etmemiş olsa bile, Allgood v.dğr.'nin çalışmasına paralel bir şekilde, muhafazakâr-muhafazakâr çiftlerin dini referanslar ışığında evliliğin kutsallığına daha çok vurgu yaptığı ve daha az problem yaşadığı anlaşılmaktadır. Nitekim dini bağlılıklarının yüksek olduğunu (kendisinin ve eşinin muhafazakâr olduğunu) belirten hiçbir katılımcının evliliğinin boşanmayla sonuçlanmadığı çalışmamızda ortaya çıkmaktadır.

Araştırmamızda seküler-seküler yapıya (dini veya kültürel anlamda muhafazakâr olmayan) sahip olan ve boşanan çiftlerin ise darp, aldatma gibi -katılımcılar tarafından etnik köken ve kültür ile ilişkilendirilen- etnik kökenle ilintili bireysel sebeplerden ötürü evliliklerini sonlandırdıkları ortaya çıkmaktadır. Elbette ki çiftlerin seküler oluşu, evlilik bağının zayıf olduğunu göstermemektedir. Bununla birlikte yüksek düzeyde dini bağlılık ve dini/kültürel gerekçeyle evlilik müessesine atfedilen kutsallık; muhafazakâr çiftlerin seküler çiftlere oranla evlilikteki sorunlara daha çok mukavemet göstermesine ve

67 Allgood v.dğr., "Marital Commitment", 62-63.

evliliği devam ettirmelerine katkı sunmaktadır. Tüm bu sonuçlar ışığında dini-kültürel bağlılıkları ve evlilik öncesinde şart koşup-kosmama ile evliliği devam ettirme düzeyi arasındaki ilişkiyi matematiksel bir ifadeyle belirtecek olursak: muhafazakâr-muhafazakâr çiftlerin evliliği devam ettirme düzeyi > seküler-seküler çiftlerden > muhafazakâr-seküler çiftlerden; şart koşanların evliliği devam ettirme düzeyi > şart koşmayanlardan...⁶⁸

Kişiler birbirlerini tanımadan önceki dönemlerde, eşleriyle aynı etnik kökene sahip kişilerle sosyal hayatta (okulda, işyerinde vs.) bir şekilde karşılaşmış ve bu kişilerle arkadaşlık etmişlerdir. Ama bu ilişkiler, eğer varsa, o etnik kökenle ilgili bazı ön yargıları ortadan kaldıracak kadar deruni olamamıştır. Çiftler, evlilik kurumu sayesinde daha yakın ilişki kurma, birbirlerinin kültürünü tanıma ve yaşayış tarzlarını öğrenme fırsatı bulmuşlardır. Evlilik aşamasındaki tecrübeleri sayesinde, kişilerin o etnik köken hakkındaki görüşlerinde bazı değişimler yaşanmış ve bu değişim büyük oranda olumlu yönde olmuştur. Nitekim Bustamante v.dğr'nin çalışmasında yer alan katılımcılar, karma evliliği farklı kültürleri öğrenmek ve yaşamak için bir fırsat olarak değerlendirmişlerdir.⁶⁹

Çalışmamızdan anlaşıldığı kadarıyla Hristiyan Almanların, Müslümanlar hakkındaki ön yargıları genellikle 11 Eylül Saldırıları'ndan sonra şiddetlenmiştir. Bütün Müslümanları terörist olarak nitelendirmeseler bile, onlara kuşkuyla bakmış ve temkinli yaklaşmışlardır. Ön yargı genel itibarıyla ve çok güçlü bir şekilde türban konusundadır. Çalışmamızda yer alan bazı Alman katılımcıların aileleri, çocuklarının din değiştirip Müslüman olmasını veya çocuklarının Müslüman bir gelinle evlenmesini çok önemli bir sorun olarak görmemekte; bununla birlikte onların türban takıp takmamaları konusunda çok ihtiyatlı davranmaktadırlar. Türk-Müslüman katılımcılar ise Hristiyan-Almanlar hakkındaki görüşlerini belirtirken onların Allah inancının olmadığına, çok fazla içki içtiklerine, domuz eti yediklerine ve evlilik öncesi mahremiyet-bekâret konularını kendileri kadar ciddiye almadıklarına vurgu yapmaktadırlar. Başka bir deyişle katılımcıların kendisi eşiyile tanışma öncesinde, ebeveynleri-çevreleri ise hem tanışma öncesinde hem de evliliğin ilk dönemlerine kadarki süre zarfında farklı bir dine veya etnik kökene sahip olan biriyle evlenme konusunda olumsuz görüş beyan etmiştir. Özellikle *Türk erkekleri* ve *Alman kadınları* ile evlenme konusunda negatif bir yargı olduğu

68 Bu çalışmada, muhafazakârların seküler bireylere oranla daha sağlıklı ve sürdürülebilir bir karma evlilik gerçekleştiği şeklinde normatif ve değer belirtici bir sonuca ulaşmaktan ziyade; sosyolojik bir perspektifle iki farklı dini yapıdaki (muhafazakâr veya seküler) çiftlerin evlilik tecrübeleri, sebep-sonuçlarıyla birlikte betimlenmeye çalışılmaktadır. Başka bir ifadeyle bu çalışmada evlilik boyunca problem yaşayanlar arasından (a) muhafazakâr bireylerin dini-kültürel motivasyonla evliliğini sağlıksız bir şekilde sürdürdüğü, (b) seküler bireylerin -muhafazakârlara nispeten- boşanmaya daha yatkın olduğu ima edilmemektedir.

69 Bustamante v.dğr., "Intercultural Couples", 161.

ve bu yargının çoğunlukla kişilerin kendi tecrübeleriyle değil, çevre ve yazılı-görsel medya etkisiyle geliştiği anlaşılmıştır. *Türk erkekleri* hakkında genelde eşlerini eve hapsedtiği, onları hizmetçi olarak kullandığı, zorla türban taktırdığı, eşlerini dövdüğü ve öldürdüğü düşünülmektedir. Almanların, Türkler hakkında beslediği bir diğer ön yargısı ise, *Türklerin Almanya'da oturma izni almak için Almanlarla evlenmek istediği* yönündedir. *Alman kadınları* hakkındaki ön yargılar ise genelde "namus" kavramı üzerinde şekillenmiştir. *Alman kadınlarının karşı cinsle olan ilişkilerinde çok serbest olduğu ve mahremiyet duygularının kendileri kadar gelişmemiş olduğunu düşünmelerinden ötürü, onların Türk örf ve ananelerine uygun bir eş olamayacakları* düşünülmektedir.

Bu sonuçlar ışığında şunu söyleyebiliriz ki dini ve etnik kökeni ne olursa olsun, her iki toplum da kendilerinden farklı kimliklere sahip olan kişiler hakkında bir takım ön yargılar beslemektedirler. Bununla birlikte bu farklılıklara sahip bireylerin yaptıkları evlilikler, kişilerin birbirlerini tanımaları için bir fırsat olmuştur. Kendi iradeleri dışında başkaları tarafından inşa edilmiş ve iki toplumu birbirinden ayıran bu görünmez duvarlar, eşlerin birbirini tanıması neticesinde kimi zaman kendiliğinden yıkılmış, kimi zaman da eşler birbirlerinin bu farklılıklarını tolere ederek, ortak bir noktada buluşmanın yolunu bulmuşlardır. Yaşadıkları problemlerle başa çıkmada çözüm geliştiren çiftlerin evliliklerini devam ettirdiği; din değiştirme, eşinin kültürüne saygılı/toleranslı olma, farklılıkların bilincinde olma, dini/kültürel farklılıktan ziyade sevgiyi ön plana çıkarma gibi unsurların bireylerin ilişkisini devam ettirmede anahtar rol oynadığı görülmektedir. Holzapfel v.dğr.,⁷⁰ karma evliliği yapan bireylerin evlilik süresince yaşadıkları stres anlarını eşleriyle paylaşmalarının ve onlarla empati kurmanın evliliğin sağlıklı bir şekilde devam etmesinde önemli katkılarının olacağını belirtmektedir. Bustamante v.dğr.,⁷¹ çiftlerin cinsiyet rolü esnekliği, mizah, partnerlerden birisinin kültürel uyum sağlaması, benzerliklerin kabulü, diğer kültürleri de takdir etme ve kültürel ilişkiyi yeniden tanımlanan iç içe geçmiş beklenti ve değerleri yeniden şekillendirmesinin veya geliştirmesinin gerekliliğine vurgu yapmaktadır. Araştırmamızda yer alan katılımcılardan kimisi kültürel uyumsuzluklar (davranış kalıpları, toplumsal cinsiyet rolleri farklılıkları, mizah anlayışları) vurgu yapmış ve kimisi bu problemler neticesinde evliliğinin sonlandığını belirtmiştir.

Curtis ve Ellison'un,⁷² yaptıkları çalışmada farklı dini inanca sahip dindar çiftlerin evliliklerinde dini kuruluş ve cemaatlara yapılan yardımlardan ötürü parasal konularda tartışma yaşanmasının muhtemel olduğu sonucuna varmıştır. Bununla birlikte çalışmamızda bu denli bir bulguya ulaşamadık; iki

70 Holzapfel, "Intercultural Couples' Internal Stress", 159.

71 Bustamante v.dğr., "Intercultural Couples", 154.

72 Curtis – Ellison, "Religious Heterogamy and Marital Conflict", 566.

farklı dine mensup olan çiftlerden hiçbiri, yaptıkları dini yardımdan ötürü ev içinde tartışma yaşadığını belirtmemiştir.

Chinitz ve Brown⁷³ Hristiyanların, Yahudi bireylere nazaran karma evlilik yapmaya daha meyilli olduğu sonucunu; Yahudi bireylerin soylarını devam ettirme motivasyonları ile açıklamıştır. Çalışmamıza katılan Türk bireylerin din değiştirmemesini ve kültürlerini devam ettirme arzusu içerisinde oluşlarını Almanya'da azınlık oluşları ve bu yüzden asimile olma korkusu içerisinde olmaları ile açıklayabiliriz. Başka çalışmalarla desteklenmesi gerektiğini belirtmekle birlikte, Türklerin Almanlara göre dini aidiyetlerine ve kültürlerine daha yüksek düzeyde bağlılık duymalarını da buna bir sebep olarak gösterebiliriz.

Araştırmamızda temas etmediğimiz veya odaklanmadığımız şu hususların sonraki yapılacak araştırmalarla aydınlatılması gerektiği kanaatindeyiz: - Almanlarla (veya diğer dini aidiyete/etnik kökene mensup bireylerle) yaptıkları karma evliliklerde Türkler neden din değiştirmeye yatkın değildirlere (istatistiki olarak da desteklenmelidir)? -Türkiye doğumlu Türkler ile Almanya doğumlu Türklerin Almanlarla yaptıkları evliliklerde koştuıkları şartlar, duydukları kaygılar, yaşadıkları sorunlar, boşanma sebepleri arasında ne tür farklılıklar/benzerlikler bulunmaktadır?

Kaynakça

- Abadan-Unat, Nermin. *Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2002.
- Adıgüzel, Yusuf. *Kimliğin Korunmasında ve Üretilmesinde Türk Derneklerinin Rolü Almanya/Köln Örneği*. Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi, 2004.
- Allgood, Scot M. – Harris, Sharon – Skogrand, Linda – Lee, Thomas R. “Marital Commitment and Religiosity in a Religiously Homogenous Population”. *Marriage & Family Review* 45/1 (2009): 52-67. <https://doi.org/10.1080/01494920802537472>
- Altun, Nurullah – Dinç Aybike. “Yabancı Gelinlerin Türk Ailesi İçindeki Yerine Sosyolojik Bir Bakış”. *Halk Kültüründe Aile Uluslararası Sempozyumu* (Trakya Üniversitesi-Edirne 26 Mart 2016). Erişim: 14 Eylül 2019. https://www.Academia.Edu/25173459/Yabancı_Gelinlerin_Türk_Ailesi_İçindeki_Yerine_Sosyolojik_Bir_Bakış?Auto=Download.
- Aydın, Mehmet Akif. “Aile”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2: 196-200. İstanbul: TDV Yayınları 1989.
- Benbow, Heather Merle. *Marriage in Turkish German Popular Culture: States of Matrimony in the New Millennium*. London: Lexington Books, 2015.
- Bustamante, Rebecca M. – Nelson, Judith A. – Jr. Henriksen, Richard C. – Monakes, Sarah. “Intercultural Couples: Coping with Culture-Related Stressors”. *The Family Journal* 19/2 (2011): 154-164. <https://doi.org/10.1177/1066480711399723>.
- Bhattacharjee, Anol. *Social Science Research: Principles, Methods, and Practices*. 2. Baskı. Florida: Global Text Project, 2012.

73 Chinitz – Brown, “Religious Homogamy, Marital Conflict”, 731.

- Canatan, Kadir - Yıldırım, Ergun. *Aile Sosyolojisi*. İstanbul: Açılım Kitap, 2009.
- Cavan, Ruth Shonle. "Concepts and Terminology in Interreligious Marriage". *Journal for the Scientific Study of Religion* 9/4 (1970): 311-320.
- Chinitz, Joshua G. – Brown, Robert A. "Religious Homogamy, Marital Conflict, and Stability in Same-Faith and Interfaith Jewish Marriages". *Journal for the Scientific Study of Religion* 40/4 (2001): 723- 733. <https://www.jstor.org/stable/1387662>
- Curtis, Kristen Taylor – Ellison, Christopher G. "Religious Heterogamy and Marital Conflict Findings from the National Survey of Families and Households". *Journal of Family Issues* 23/4 (2002): 551-576.
- Deniz, Ayla - Özgür, Ertuğrul Murat. "Antalya'daki Rus gelinler: Göçten Evliliğe, Evlilikten Göçe". *Sosyoloji Dergisi* 3/27 (2013): 151-175.
- Destatis. "Marriages between German and Foreigner". Erişim: 5 Eylül 2019. <https://www.destatis.de/EN/Themes/Society-Environment/Population/Marriages-Divorces-Life-Partnerships/Tables/marriages-german-foreigner.html>
- Destatis. "Haushalte und Lebensformen der Bevölkerung Ergebnisse des Mikrozensus 2012". 782-795. Erişim: 5 Eylül 2019. <https://www.destatis.de/DE/Methoden/WISTA-Wirtschaft-und-Statistik/2013/11/haushalte-lebensformen-112013.pdf;jsessionid=DCE35071506C3CC445D35F530052788A.internet742? blob=publicationFile>
- Destatis. "Auszug aus dem Datenreport 2018 - Kapitel 2: Familie, Lebensformen und Kinder". 49-101. Erişim: 5 Eylül 2019. <https://www.destatis.de/DE/Service/Statistik-Campus/Datenreport/Downloads/datenreport-2018-kap-2.pdf;jsessionid=A131B3D04DFA9FC914EE9A5F79CBDF96.internet742? blob=publicationFile>
- Judd, Eleanore Parelman. "Intermarriage and The Maintenance of Religio-Ethnic Identity A Case Study the Denver Jewish Community". *Journal of Comparative Family Studies* 21/2 (Summer 1990): 251-268. <https://www.jstor.org/stable/41602081>
- Goody, Jack. *Avrupa'da Aile*. Trc. Serpil Arısoy. İstanbul: Literatür Yayıncılık, 2004.
- Gordon, Albert I. *Intermarriage: Interfaith, Interracial, Interethnic*. Boston: Beacon Press, 1964.
- Guličová, Mária Grethe. "Marriage Migration and the Significance of this Migration Issue in Germany". *Marriage as Immigration Gate: The Situation of Female Marriage Migrants from Third Countries in the EU Member States (HeiRat I)*. Berlin Institute for Comparative Social Research. 2004. Erişim: 15 Eylül 2019. http://ec.europa.eu/justice/grants/results/daphne-toolkit/sites/daphne-toolkit/files/projects/documents/marriage_migration_in_germany.pdf
- Hooghiemstra, Erna. "Migrants, Partner Selection and Integration: Crossing Borders?". *Journal of Comparative Family Studies* 32/4 (2001): 601-626.
- Holzapfel, Jenny – Randall, Ashley K. – Taoa, Chun – Iidab, Masumi. "Intercultural Couples' Internal Stress, Relationship Satisfaction, and Dyadic Coping". *Interpersona* 12/2 (2018): 145-163. <https://doi.org/10.5964/ijpr.v12i2.302>
- Huschek, Doreen - de Valk, Helga A. G. - Liefbroer, Aart C. "Partner Choice Patterns Among the Descendants of Turkish Immigrants in Europe". *European Journal of Population* 28/3 (2012): 241-268.
- Kalmijn, Matthijs. "Trends in Black/White Intermarriage", *Social Forces* 72/1 (1993): 119-146.

- Kalter, Frank - Schroedter, Julia H. "Transnational Marriage Among Former Labour Migrants in Germany". *Zeitschrift für Familienforschung* 22/1 (2010): 11-36.
- Lazerwitz, Bernard. "Denominational Retention and Switching among American Jews", *Journal for the Scientific Study of Religion* 34/4 (1995): 499-506.
- Perşembe, Erkan. *Almanya'da Türk Kimliği Din ve Entegrasyon*. Ankara: Araştırma Yayınları, 2005.
- Sağlam, Fatma. "Türk-Alman Örneğinde Karma Evli Çiftlerin Çocuklarındaki Dilsel Gelişim Üzerine". *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 23/1 (2006): 231-241.
- Schofield, Janet Ward. "Increasing the Generalizability of Qualitative Research". *Qualitative Inquiry in Education: The Continuing Debate*. Ed. Elliot W. Eisner - Alan Peshkin. 201-232. New York: Teachers College Press, 1990.
- Sherkat, Darren E. - Wilson, John. "Preferences, Constraints, and Choices in Religious Markets: An Examination of Religious Switching and Apostasy". *Social Forces*, 73/3 (1995): 993-1026.
- Şen, Faruk. *Euro Türkler: Avrupa'da Türk Varlığı ve Geleceği*. İstanbul: Günizi Yayıncılık, 2007.
- Türnüklü, Abbas. "Eğitimbilim Araştırmalarında Etkin Olarak Kullanılabilecek Nitel Bir Araştırma Tekniği: Görüşme". *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 24 (2000): 543-559.
- Worbs, Susanne. "The Second Generation in Germany: Between School and Labor Market". *The International Migration Review*, 37/4 (2003): 1011-1038.
- Yaman, Ahmet. *İslam Aile Hukuku*. İstanbul: Marifet Yayınları, 1999.
- Yıldırım, Ali ve Şimşek, Hasan. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. 8. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2011.
- Yılmaz, Miraç - Soran, Haluk. "Türk ve Alman Eğitim Sistemlerinin Orta Öğretim ve Biyoloji Dersi Uygulamaları Açısından Karşılaştırılması". *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 25 (2003): 149-159.
- Yiğit, Salih "Almanya'da İslam ve İslam'ın Kurumsallaşması", *Avrupa'da İslam*. Ed. Kadir Canatan. 104-115. İstanbul: Beyan Yayınları, 2005.

Difficulties in Turkish-German Marriages and Coping Strategies (in the Context of Religious-Cultural Differences)

(Extended Abstract)

With the labor migration, the close relations between Turks and Germans have begun. Yet, since the first generation of Turks perceived themselves as foreigners and did not know German, thus the relations between the two nations did not develop much. However, from the first generation to the last, relations have improved as the Turks learned German and become involved in social life over time, which as can be seen in our research, increased the number of intermarriages.

According to statistics released by the Federal Statistical Office, 12% of 683.000 German men married to foreigners in 2012. Among them, 12% were Turkish women; slightly higher than 10% were South, South-East Asian, slightly lower than 10% were Polish, and 8% were Russian women. Within 545.000 of the German women who were married to foreign men in the same year, 18% preferred Turkish, 12% Italian and 7% Austrian men. Along the same line, when we look at 2018 statistics, it is seen that 12% of German men chose to marry Turkish women, whilst 9% with Polish women and 7% with Russian women. On the other hand, at a higher rate in comparison to the men, 17% of German women preferred Turks, 12% Italians and 6% Austrians.

In the literature, mixed marriages are defined as “marriages of two members from groups with different cultural backgrounds, without compromising their own cultural values”. As a matter of fact, these differences do not stem from individuals, but from the culture which they belong to. In addition, “a marital union between individuals of different nationalities” is called a mixed marriage as well. In mixed marriages, cultural differences, religious beliefs, and ethnic origins are occasionally emphasized. In this context, marriages between a British Christian and a Brazilian Christian of different ethnic backgrounds with the same religious beliefs; a German Christian and a Turkish Muslim with different ethnic backgrounds and religious beliefs; a Turkish/Muslim Macedonian and a Turkish/Muslim Bulgarian belonging to the same ethnic background and religious belief with different cultures are classified as mixed marriages. In this study, we focus on intermarriages between Germans and Turks; two communities with different ethnic backgrounds and religious traditions from a religious-cultural perspective.

The universe of this study, in which we examine Turkish-German marriages, is consisted of married/divorced Turkish-German couples living in Germany. The sample consists of 41 people who are in a Turkish-German marriage, living in the west of Germany in NRW (Nordrhein-Westfalen), and Bavaria (Bayern) state in the east. The participants were recruited through the

snowball sampling technique. In the snowball sampling technique, the researcher starts the study by identifying several participants who meet the criteria for participation, and then the researcher asks them to recommend from among their circle of acquaintances that meet the criteria of the study.

All couples who took part in our study were from different religious and ethnic backgrounds than their spouses. That being the case, some participants either changed their religion due to what they called “religious awakening” in the periods before they met with their spouse or changed their religion before marriage or after marriage with their spouse and converted to the religion they believed. Regardless of the reason for the change of religion, it was directed from Christianity (primarily Catholicism) to Islam. However, the vast majority of converts have a higher level of commitment to their new religion than their spouses, both theoretically and practically.

People who identify themselves as liberals generally did not have a problem with marrying someone from different ethnic backgrounds and religious beliefs. Those who identify themselves as conservatives have chosen their spouses from their own religious groups, even though they come from different ethnic backgrounds.

In the period before meeting with their spouses, participants met and made friendships with other people from the same ethnic origin in social life, such as schools and workplaces. Yet these relations have not been sufficiently profound to remove certain prejudices about their ethnicity. The couples had the opportunity to establish a closer relationship, recognize each other's culture and learn their way of living through the institution of marriage. For the sake of their marital experience, there have been some changes in people's views on ethnicity, and these changes have been substantially positive.

German Christians' prejudices about Muslims have intensified greatly after the September 11 attack. Although they did not see all Muslims as terrorists, they approached them with suspicion and caution. The prejudice was commonly and severely about the headscarf. Even though some families did not see conversion as a major problem for their children and become a Muslim or to marry a Muslim bride, they were very cautious about wearing a headscarf. Turkish-Muslims, on the other hand, express their views on Christian Germans and emphasize that they do not believe in God, drink excessively, eat pork and do not take premarital relations and virginity issues as seriously as themselves.

Prior to meeting their spouses, many participants expressed negative opinions about marrying someone from a different ethnic or religious background. As a result of these prejudices, these adverse opinions were mostly focused on marriages of Turkish men and German women. These prejudices are primarily based on rumors from their social circle, written and visual media, not from their own experience. It is generally thought that Turkish men confine

their wives to the house, exploit them as servants, force them to wear a headscarf, and beat and kill their wives. Another prejudice that was cultivated among Germans against Turks was that the Turks wanted to marry Germans in order to obtain a residence permit in Germany. Prejudices about German women were generally based on the concept of "virtue". It is believed that German women would not be a suitable match in terms of Turkish customs and traditions since they feel that they are eminently free in their relationships with the opposite sex and that their concept of privacy is not as developed.

In light of these results, we can say that regardless of their religious and ethnic origin, both communities have prejudices about individuals with different identities. However, despite differences, marriages between these individuals have been an opportunity for them to become better acquainted with one another. These invisible walls built by others against their own will that separates the two communities, sometimes collapsed spontaneously as spouses knew each other, and at times spouses endured these differences and found a way to meet at a common ground.